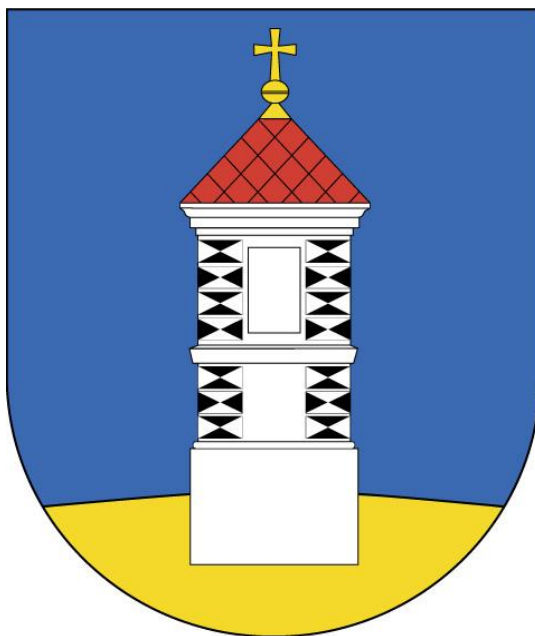

MČ Košice – Ťahanovce

MČ Košice – Sídliisko Ťahanovce

Ťahanovce

fragmenty dejín

zborník príspevkov z odborného seminára

konaného 24.novembra 2013

pri príležitosti 750. výročia prvej písomnej zmienky o obci Ťahanovce
a 30. výročia začatia prác na výstavbe sídliska Ťahanovce

Košice–Sídliisko Ťahanovce

Príspevky na odbornom seminári „Ťahanovce – fragmenty dejín“

1. „Ťahanovce – fragmenty dejín“, vybrané dejinné udalosti zviazané s Ťahanovcami a územím dnešnej MČ Košice – Sídlisko Ťahanovce (1264 - 1984):
Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD.
2. Zločinci z Ťahanoviec v kontexte kriminality Košíc v 16.storočí:
Mgr. Richard Papáč.
3. Sťažnosť tkáča Jakuba z Ťahanoviec z roku 1730:
PaedDr. Uršula Ambrušová, PhD.
4. Košice a Ťahanovce v rokoch 1848-1849, košické bitky, Bitka pri Budimíre 11.12.1848:
Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD.
5. Nálezy mincí z Košíc a blízkeho okolia:
Mgr. Zuzana Marcinčinová.
6. Väzni svedomia, politickí väzni košútovcov v Košiciach, Dobrovoľníci Slovenského národného vojska rokov 1848-1849 v Košiciach a pri Ťahanovciach:
Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD.
7. Drobné sakrálné pamiatky na území Ťahanoviec:
PhDr. Klaudia Bugarová.
8. Mašina píska ... : Mgr. Anton Medvec.
9. Štefan Leonard Kostelníček, východoslovenský a ťahanovský ornament: PhDr. Gabriela Čiasnohová.

Pozn. Príspevky 1., 4., 6. budú spracované v samostatných dokumentoch.

V tomto zborníku je uvedený len ich abstrakt.

„Ťahanovce – fragmenty dejín“, vybrané dejinné udalosti zviazané s Ťahanovcami a územím dnešnej MČ Košice – Sídlisko Ťahanovce (1264 - 1984)

Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD.

Abstrakt

Dejinných udalostí zviazaných s obcou Ťahanovce, blízkym okolím, ale aj s územím dnešnej MČ Košice - Sídlisko Ťahanovce je mnoho. Vybrať tie najdôležitejšie býva často veľmi subjektívne. Napriek tomu je tu pokus tak urobiť. Ako príklad uvádzame tento výber:

1264	Najstaršia doteraz známa písomná zmienka o Ťahanovciach.
Koniec 13. stor.	Vybudovanie cesty cez Chvalabohu.
1307	Na Hradovej budujú Abovci (Omodej) murovaný hrad.
1440-1441	Na Hradovej sa opevnili českí žoldnieri Jána Jiskru v službách uhorského kráľa Ladislava Pohrobka.
Marec 1626	Na svoju svadbu do Košíc, popri Ťahanovciach, prichádza krásna princezná Katarína Brandenburská.
Okolo r. 1730	Postavená vežovitá stavba, miestne hovorovo „kaplička“.
22.–23.9.1811	Kanonická vizitácia v Ťahanovciach prvým košickým biskupom. Najstaršie známa doložená písomná zmienka o starej kresťanskej ťahanovskej kaplnke („kapličke“) postavenej pri Prešovskej ceste, označenej ako „columna vero murata“ (murovaný stĺp).
1.9.1870	Popri Ťahanovciach, z Košíc, prešiel prvý vlak.
29.12.1918	Príchod českých a slovenských legionárov do Košíc a Ťahanoviec. Oslobodenie mesta a obce spod uhorskej správy.
1925 –1938	Zakladateľ slovenskej ornamentiky Š. L. Kostelníček v Košiciach. Jeho pozornosti neušli ani ornamenty z Ťahanoviec.
10.11.1938	Začiatok okupácie Košíc a Ťahanoviec maďarským fašistickým vojskom M. Horthyho.
Január 1939	Odpor Ťahanovčanov proti okupantom.
18.–19.1.1945	Oslobodenie Košíc a Ťahanoviec od maďarských nilašov a nemeckých nacistov.
1984 –1985	Začala výstavba „ťahanovského sídliska“.

Pozn. Príspevok v plnom rozsahu bude spracovaný v podobe dokumentu „Ťahanovce – fragmenty dejín, vybrané udalosti z histórie obce Ťahanovce a Mestskej časti Košice – Sídlisko Ťahanovce do r.1985“.

Zločinci z Ťahanoviec v kontexte kriminality Košíc v 16. storočí

Mgr. Richard Papáč

Abstrakt

Uvedený príspevok stručne predstavuje vývoj súdnej autonómie Košíc ako suseda dediny Ťahanovce od 13. storočia, s dôrazom na privilégiá, ktoré mesto obdržalo predovšetkým v 14. storočí od uhorských panovníkov Karola Róberta a Ľudovíta I. Zaoberá sa pôsobením orgánov s rozhodovacou a súdnou právomocou, ktoré predstavuje mestská rada a tiež právomocou výkonno - exekučnou, ktorú reprezentuje mestský kat a mestský sluha, ako zložky podriadené vedeniu mesta. Na základe rozdelenia deliktov na verejné a súkromné delikty uvádza konkrétne prípady, ktoré sa stali v Ťahanovciach, alebo pôvod páchatelov týchto zločinov možno dokladovať v tejto obci, ktorá už v tomto čase patrila medzi poddanské obce mesta Košice.

Vývoj súdnej činnosti v Košiciach

Košice, spomínané prvýkrát v písomných prameňoch v roku 1230, prešli dlhodobším vývojom od transformácie pôvodnej osady na slobodné kráľovské mesto. Predovšetkým privilégiá udelené panovníkom Ľudovítom I. v štyridsiatych rokoch 14. storočia posunuli Košice ako hospodársky aj politicky významnú lokalitu na druhé najvýznamnejšie mesto v Uhorsku, hneď za Budínom. Vývoj súdnej činnosti v Košiciach predstavoval dlhotrvajúci proces, ktorý sa naplno prejavil v čase, kedy už Košice možno považovať za slobodné kráľovské mesto s voleným richtárom a mestskou radou ako rozhodovacím orgánom a určitými výsadami pre hostí nielen v súdnej oblasti.

Určitým stupňom súdnej autonómie Košice disponovali už pred rokom 1249, teda v čase udelenia výsad hostom v Seni podľa výsad Košičanov¹. Úplnú súdnu právomoc získalo mesto v roku 1342, kedy mu panovník Karol Róbert udelil výsadnú listinu, ktorou richtárovi a prísazným udeľuje právo súdiť bežné záležitosti a ťažšie zločiny, ktoré

¹ MARSINA, Richard. Vývoj správy miest v stredoveku, s. 33. In: Vývoj správy miest na Slovensku.

predtým museli posunúť na riešenie kráľovskému súdu². Na výsady z júla 1347, udelené panovníkom Ľudovítom I., ktoré umožňujú košickým mešťanom slobodnú voľbu richtára, ktorý je povinný súdiť všetky ich záležitosti a zodpovedať sa má priamo kráľovi, nadväzujú spresnené výsady z októbra uvedeného roku, ktorých predobrazom boli budínske výsady z roku 1244, kedy mali právo súdiť a potrestať akýmkoľvek spôsobom zlodejov, lúpežníkov, alebo zločincov nepochádzajúcich z mesta Košice, ktorí do mesta prídu, podľa výsad a slobôd platných v meste od nepamäti („*ab antiquo*“). Týchto môžu podľa zásluh potrestať aj hrdelným trestom³. Najstaršou známou lokalitou, kde sa zrejme konávali popravy je tzv. Šibená hora - Mons Patibuli (dnes sídlisko Železníky), spomínaná už v roku 1400 v súvislosti so sporom Bartolomeja a Andreja kvôli „3 poplužiam pôdy, ktorá leží na Šibenej hore, v čase, keď bol richtárom Jakub Kilián“⁴.

Richtár spolu s 12 prisáznymi teda tvorili mestskú radu s rozhodovacou a súdnou právomocou. Za výkon spravodlivosti vo forme telesných trestov, alebo exekúcie na hrdle dohliadal mestský kat (*henker, tortor, cichtiger*). Bol mestským zamestnancom s pravidelným týždenným platom, ktorý bol vyplácaný každú sobotu. V priebehu 16. storočia jeho mzda činila 60 denárov týždenne⁵. Medzi menej príjemné činnosti v kompetencii kata patrilo čistenie stôk, kanálov a odchyt túlavých psov a odpratávanie ich mršín.

Ďalším mestským zamestnancom podieľajúcim sa na trestaní páchatel'ov, doručovaní súdnych zásielok a správe väznice bol mestský sluha (*buttel, bedellus, praeco*). Okrem iného mal na starosti v prípade potupných trestov aj vykázanie z mesta, vyšľahanie na pranieri aj účasť na tortúre podozrivých. Za svoju prácu poberal týždenne 25 zlatých⁶. Väzenie jestvovalo v podzemných priestoroch radnice v strede mesta a väzni

² HALAGA, R Ondrej. Počiatky Košíc a zrod metropoly. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1993, s. 363. JUCK, Ľubomír: Výsady miest a mestečiek na Slovensku /1238 – 1350/I. Bratislava: Veda, 1984, s. 133 – 134, č. 164

³ JUCK, Ľubomír Výsady miest a mestečiek na Slovensku 1238 - 1350 ..., s. 154 - 155, č. 193 „Preterea quicunque ratione furti, latrocinii vel homicidii extra civitatem Cassensem exorti Casse inventi fuerint, per iudicem ipsorum pro tempore constitutum et iuratos iudicentur iuxta formam libertatis eorundem ab antiquo observatam.“ „ut universos et quoslibet fures et latrones ac alios malefactores in medio eiusdem civitatis nostre et alias ubique in circuitu et vicino reprehensos, iudex eorundem cum iuratis iudicandi et iuxta exigenciam suorum demeritorum puniendi pena sibi concedendi et suspendi“

MAGDOŠKO, Drahoslav. Prevzatie budínskych výsad Košicami v roku 1347. In. Bitka pri Rozhanovciach v kontexte slovenských a uhorských dejín. Košice: UPJŠ, 2012, s. 181, predovšetkým bod č. 10.

⁴ HALAGA, R. Ondrej. Acta iudiciaria civitatis Cassoviensis 1393 – 1405. Das älteste Kaschauer Stadtbuch. München: Oldenbourg Verlag, 1994. s. 186

⁵ Archív mesta Košice, (ďalej AMK) Magistrát mesta Košice (MMK), Supplementum H, Mestské knihy a registre, H III/2 dis 11, fol. 26-99b. „...Tortori...d 60“,

⁶ AMK, MMK, Supplementum H, Mestské knihy a registre, H III/2 dis 11, fol. 26-99b. „...dem puttel...d 25, ...prekony...d 25“

boli vyživovaní z mestských prostriedkov, zachovali sa zmienky o poskytnutí chleba na ich vyživenie, ktoré dostal mestský sluha⁷.

Delikty vyskytujúce sa v tomto období na území mesta, jeho predmestiach a v blízkom okolí, možno rozdeliť na 2 skupiny:

1. verejné delikty (delikty proti životu, mravnostné delikty, majetkové delikty),
2. súkromné delikty (strata cti, urážka, pohanenie, nactiutŕhačstvo).

Niektoré z týchto previnení voči mestským nariadeniam možno nájsť v prameňoch z Archívu mesta Košice aj v súvislosti s obyvateľmi Ťahanoviec, ako páchatelmi, alebo obeťami, alebo týkajúce sa spáchania zločinu v chotári Ťahanoviec.

Zločinci z Ťahanoviec v kontexte kriminality Košíc v 16. storočí

Ťahanovce patrili od 13. - 14. storočia Abovcom zo Svinice a Drienova, neskôr boli vo vlastníctve kráľa a ten ich v roku 1397 daroval mestu Košice, čím sa stali poddanskou dedinou. O dva roky neskôr kráľ udelil Ťahanovčanom také práva, aké mali Košičania. V sledovanom období, konkrétne v roku 1567, tu pôsobilo 40 poddanských domácností, z nich 10 bolo na celých, 12 na polovičných usadlostiach a 18 domácností mali želiari. Koncom 16. storočia začalo pribúdať obyvateľov aj domov a v roku 1600 mali Ťahanovce 53 obývaných poddanských domov⁸.

Písomné pramene zo 16. storočia uložené v Archíve mesta Košice informujú o 9 prípadoch previnenia sa voči zákonu a porušenia platných mestských nariadení. Až 3 prípady sa týkajú koní a keďže kôň bol nielen ceneným pomocníkom, ale aj významným obchodným artiklom, prípady týrania, alebo zabitia koní sa posudzovali veľmi prísne.

V roku 1571 Ambróz z Posky, ktorý sa oženil v Ťahanovciach, spolu so zlodějom Gregorom spoločne zabili bieleho koňa. Za tento zločin im hrozil hrdelný trest, avšak kvôli príhovorom a početným žiadostiam ich matiek a manželiek im bol život ponechaný s podmienkou, aby sa v budúcnosti takéhoto zločinu nedopustili. Na výstrahu iným bol Ambróz priviazaný k pranieru, katom zbičovaný a poslaný preč (do vyhnanstva)⁹. V druhom prípade Rusnák Gregor, ktorý sa taktiež oženil v Ťahanovciach slúžil v mestskej maštali. Neskôr službu zanechal a na poli utrúpil a zabil 7 koní, ktorých kožu predal. Po tom skutku bol chytený a pri tortúre sa k zločinu priznal. Bol odsúdený

⁷ AMK, MMK, Supplementum H, Mestské knihy a registre, H III/3 mac. 33, fol. 32 „Statt pittl bitt kubel getreidt“. „...Senatus concensit ita tamen ut panum novuncus captivis distribuat..“

⁸ ULICHŇÝ, Ferdinand. Feudálne majetky Košíc v 14. - 17. storočí. In. Historica Carpatica 22, 1991. Východoslovenské múzeum v Košiciach, s. 27

⁹AMK, MMK, Supplementum H, Mestské knihy a registre, H III/2, sce.1. Protocollum iudicia et Poenas malefactorum ab Anno 1556 usque 1608 (ďalej len Protocollum...), fol. 71b „...exemplo esset alyis ad mediastrum fuit ligatus & per tortorem caesus ac abire pormissus“

na obesenie ako zlodej a popravený¹⁰. Podobne za týranie a zabitie koňa bol istý Gregor z Belu v Poľsku, ktorý mal v Ťahanovciach manželku, obesený na šibenici¹¹.

Špecifickú skupinu deliktov v skúmanom období tvorili mravnostné delikty, ktoré sa napriek prísny trestom vyskytovali v pomerne hojnom počte. Z prameňov možno identifikovať 2 prípady, ktoré sa nejakým spôsobom týkajú Ťahanoviec. Anton zo Sokola v roku 1578 spolu so 7 kumpánmi prepadli akéhosi poddaného z Ťahanoviec a následne z kostola uniesli jeho manželku, ktorú všetci na poli zneuctili. Po tomto čine všetci utiekli, Anton bol však chytený na predmestí a po priznaní sa pred mestskou radou bol odsúdený na smrť. Bol priviazaný ku konskému chvostu a takto vláčený na popravisko, kde bol lámaný v kolese. Na záver bolo jeho telo katom rozsekané a odťatá hlava na výstrahu ostatným zločincom¹². Ďalší prípad súvisiaci s poškodením cti a mravných zásad sa síce stal už začiatkom 17. storočia, v roku 1603, avšak aj napriek tomu ho to uvádzame. Martin Bekefi spolu s 3 tovarišmi z Ťahanoviec znásilnili istú Alžbetu. Po odhalení jeho kamaráti vypovedali, že mu v tom nemohli zabrániť, na čo boli uväznení. Jeden z kumpánov, Ján Koczis Dobrai však bol rozhodnutím mestskej rady priviazaný o konský chvost a ťahaný k šibenici, trest mu bol však zmiernený, a tak bol odsúdený na smrť pri „stínadle“. Zistilo sa, že dvaja kumpáni sa zneuctenia nezúčastnili, iba sa prizerali, čo však neznamenal, že sú nevinní. Bol im darovaný život prihliadnuc na ich mladosť, na úsvite boli priviazaní k pranieru a vyšľahaní, následne vyhnaní z mesta naveky¹³.

Poslednú skupinu deliktov, ktorú vieme s ohľadom na obec Ťahanovce zdokladovať, sú majetkové delikty, ktoré sa spomínajú 4-krát. Lúpežník Martin Zabo zo Svinice kradol na predmestí a tiež pri Ťahanovciach, na svedomí mal aj vraždu nejakého chlapca, ktorého hodil do studne. V Kostolnoch nad Hornádom (vtedy Sv. Štefan) sa vlámal do jedného domu, kde otvoril truhlicu a ukradol peniaze. Zrejme ho niekto videl, pretože bol prenasledovaný a v Ličartovciach chytený. Po privedení do mesta bol obžalovaný a odsúdený na smrť. V auguste 1573 bol pod šibenicom lámaný v kolese a takto ukončil svoj život¹⁴.

¹⁰ AMK, MMK, Supplementum H, Mestské knihy a registre, Protocollum..., fol. 71b „...zum galgen als ein dieb verurtheyltt...“, „...am den lichten galgen aufgehengctt worden“

¹¹ AMK, MMK, Supplementum H, Mestské knihy a registre, H III/2 mac. 14, fol. 89b

¹² AMK, MMK, Supplementum H, Mestské knihy a registre, Protocollum..., fol. 88b „...per tortorem ad locum decollationis detruncatum corpore illo.“, „...in exemplum alyis sceleratis capite truncatus est“

¹³ AMK, MMK, Supplementum H, Mestské knihy a registre, Protocollum..., fol. 95 „...in betrachtung ihrer Juguends ist ihnen der leben geschenkt undt erkant der sie morgen am Pranger gebunden wol abgestrichen zum stadt henaus gefuhrt undt auf ewig verwiesen sollen worden.“

¹⁴ AMK, MMK, Supplementum H, Mestské knihy a registre, Protocollum..., fol. 82 „...unter dem galgen geradt brechtt worden und sein leben also beschlossenn.“

Na okradnutie sa sťažovala aj Malosz Jarabné, zvaná Sofi z Ťahanoviec, ktorá obvinila Mateja Schantu Saikpfeifera, že ju v opitosti obťažovala a okradol. Schanta sa však obhajoval, že tam vtedy vôbec nebol a súd napokon uveril jeho verzii prepustil ho z väzenia¹⁵.

Ján Zonocha v roku 1578 ukradol mlynárovi v Ťahanovciach 50 laktov látky, jedno puzdro, kožušinový odev, črievice a topánky. Po chytení bol odovzdaný na výkon tortúry kvôli výpovedi pre podozrenie z krádeže. Zonocha však vypovedal, že to oblečenie získal v Šariši. To, či jeho argumentu súd uveril, z prameňov nevieme zistiť. Zaujímavé však je, že ukradnuté oblečenie si ponechali predmestskí richtári, čo odporovalo aj nariadeniu košického richtára Vavrinca Eothvesa. Jeden z týchto richtárov Ambróz Pap bol kvôli tomu poslaný dokonca do väzenia, kde mal byť do budúceho piatku¹⁶. V danom období sa na trhoch rozmohol predaj pomocou falošných váh. Mestská rada tieto prečiny trestala a previnilcov dávala väčšinou uväzniť a pokutovať, teda zaobišlo sa to bez tvrdších trestov. Pavol Mezaros z Ťahanoviec bol prichytený s falošnou váhou a závažím, na to bol odvedený do väzenia, odkiaľ mal byť pustený iba po zaplatení pokuty 10 zlatých¹⁷.

Je pravdepodobné, že podobných zločinov sa v Ťahanovciach, alebo v ich okolí, odohralo viac. Nie všetky však boli iste ohlásené a niektoré sa ani nedostali na stránky mestských kníh. Predstavujú však zaujímavú vzorku kriminálnych deliktov riešených v Košiciach v 16. storočí a dopĺňajúcich obraz kriminality vtedajšieho mesta.

¹⁵AMK, MMK, Supplementum H, Mestské knihy a registre, H III/2 mac. 14, fol. 102b

¹⁶AMK, MMK, Supplementum H, Mestské knihy a registre, H III/2 mac. 19, fol. 95 „...ad molendinatore in Tehan, ibi furatum molendinatoris 50 ulnas telam, unam pixidem, tunicam pellibus subductam caligas, calceos.. Ambrosius Pap...igitur in carceres publicos missi usque ad futuram feriam sextam“

¹⁷ AMK, MMK, Supplementum H, Mestské knihy a registre, H III/2 mac. 14, fol. 104b„...in gefengkniss geschickt worden, und sol eher nit heraus kenen sondern zur straff sol ihr geben fl. 10“

Sťažnosť tkáča Jakuba z Ťahanoviec z roku 1730

PaedDr. Uršula Ambušová, PhD.

Abstrakt

Cechy boli spoločenstvá, alebo záujmové organizácie remeselníkov, ktoré sa začali združovať na Slovensku od 14. storočia. Ich zloženie bolo hierarchické. V každom cechu vládol dokonalý poriadok a disciplína. Základom cechov boli štatúty schválené vrchnosťou. Napísané boli najprv na pergamenových listinách s privesenou pečaťou, od 16. storočia sa vpisovali do kníh. Každé nedodržanie dohodnutých pravidiel viedlo k narušeniu dobrých vzťahov v cechoch, či už medzi jeho členmi v dielnach, alebo medzi cechmi navzájom. Tie mali za následok osobné konflikty a spory, ktoré mohli prerásť do písomných sťažností. Jedna taká sťažnosť sa zachovala aj v zbierkach Východoslovenského múzea v Košiciach. Ide o sťažnosť tkáča Jakuba z Ťahanoviec datovaná z roku 1730.

Košické cechy a ich história

Košice boli už v stredoveku najvýznamnejším strediskom remeselnej výroby na Slovensku. Okrem toho ležali na dôležitej obchodnej ceste, ktorá prechádzala Slovenskom a spájala Čierne more s Pobaltím. Mnohé košické cechy boli preto zárodočným jadrom ostatných cechov na východnom Slovensku. Predpokladá sa, že možno ani nebolo takého remesla, ktoré by v histórii Košíc nebolo zastúpené. Táto prepojenosť košického obchodu a remesiel zabezpečovali mestu prosperitu aj stabilitu¹.

Keby sme chceli charakterizovať cechy jednou vetou, mohli by sme o nich povedať, že to boli spoločenstvá, či záujmové organizácie remeselníkov, ktorí sa združovali na Slovensku - v období existencie cechov v Uhorsku - od 14. storočia, na základe vykonávania rovnakej alebo príbuznej profesie. Najstarším písomným dokladom o existencii takýchto združení je štatút vydaný richtárom a prisáznymi pre košický cech kožušníkov z roku 1307, v prepise z roku 1448. Cechy v pravom zmysle slova začali vznikať v západných európskych krajinách, ako Anglicko, Francúzsko, Nemecko, Taliansko už v 12. storočí.

¹ Ambušová, U.: *Z histórie nášho mesta. Život a činnosť cechov*. In: Staromestské listy, roč. II. apríl 2001, s. 3.

Základom každého cechu boli štatúty, čiže artikuly schválené vrchnosťou². Obsahovali práva a povinnosti cechov a ich príslušníkov³. Napísané boli spočiatku na pergamenových listinách, neskôr sa vpisovali do kníh opatrených skvostnou väzbou alebo puzdrom. Artikuly tvorili body, týkajúce sa organizácie práce a vymedzenia jednotlivých vzťahov. Určovali práva a povinnosti všetkých príslušníkov cechu /majstrov, tovarišov a učňov/. Boli právoplatné a záväzné pre každého člena, pretože upravovali vnútorný život cechov⁴. Tak predpisovali podmienky, za ktorých prijímali učňov do cechu, určovali dobu ich učenia, počet učňov a tovarišov v dielni, tovarišom predpisovali dobu vandrovky, absolvovanie majstrovského roka, popisovali majstrovský kus, tzv. majsterštuk, ktorým tovariš preukazoval svoju zručnosť, zrelosť a predpoklad stať sa majstrom, ďalej povinnosti mladých majstrov, voľbu cechmajstrov a ich právomoc. Neoddeliteľnou súčasťou každého cechu bola cechová truhlica, ktorá bola symbolom cechu, jeho morálnej, materiálnej a remeselnej súdržnosti. S tým súvisel aj jej reprezentatívny zovňajšok hlásajúci dobré meno a slávu cechu. Truhlica mala okrem toho aj funkciu akéhosi trezoru všetkých písomností. Uchovávali sa v nej aj štatúty, pečatidlá a peniaze. Všetci členovia cechu ju považovali za posvätnú a nedotknuteľnú. Odohrávali sa pri nej všetky významné udalosti v cechu, ako napríklad prijatie, či prepustenie učňa, prijatie nového majstra, voľba nového cechmajstra, výročné schôdze a iné. Pred otvorenou truhlicou sa dokonca prikazovalo slušné oblečenie, samozrejme bez zbrane, nepokrytá hlava, zakazovalo sa neslušne správať, hovoriť, nadávať, biť sa, alebo búchať po stole. Takéto previnenia sa trestali oveľa prísnejšie ako pri zatvorenej truhlici. Členstvo v cechoch bolo rozdelené na tri stupne. Učňovstvo bolo prípravou na dosiahnutie remeselníckej kvalifikácie. Trvalo v priemere 3 - 4 roky⁵. Po skončení bol učeň povýšený do stavu tovarišov. Od tovarišov sa vyžadovalo, aby nadobudnuté vedomosti ďalej zdokonaľovali.

Dialo sa to tak, že tovariši boli povinní po určitom čase vydať sa na vandrovky, počas ktorých pracovali v dielňach iných majstrov. Tovariš svoju zrelosť zručnosť a zdatnosť v remesle preukazoval majstrovským kusom, ktorý mal vyhotoviť do 14 dní. Po jeho

² Bližšie sa problematike obsahového rozboru cechových artikúl zaoberá príspevok: Ambrušová, U.: *K dejinám cechov so zvláštnym zreteľom na cechové artikuly*. In: *Historica Carpatica* 40/ 2009, s. 79 – 118.

³ Ambrušová, U.: *Z histórie cechov/ 1 Základom každého cechu boli artikuly potvrdené vrchnosťou*. In: *Kultúrno - spoločenský dvojmesačník Listy košické* roč. III. 1/ 28. február 2001, s. 20 - 21.

⁴ Vďaka podrobne načrtnutým právam a povinnostiam zachyteným v štatútoch máme možnosť nazrieť do radostného, ale aj ťažkého života cechov. Umožňujú nám spoznať tento spoločenský stav lepšie, ako je to možné pri iných vrstvách minulosti.

⁵ Ambrušová, U.: *Z histórie cechov/ 2 Neľahké postavenie učňov v cechu*. In: *Kultúrno - spoločenský dvojmesačník Listy košické* roč. III. 2/ 23. máj 2001, s. 20.

úspešnom skončení musel úspešný adept ostatných členov cechu pohostiť olovrantom, do roka obedom a až potom mohol začať zamestnávať svojich tovarišov v dielni⁶.

Vedúcu vrstvu remeselníctva predstavovali majstri. Len oni mali právo vykonávať remeslo vo vlastnej rézii, zamestnávať tovarišov a vychovávať učňov⁷. Na čele cechu stál Zechmeister, čiže cechmajster, ktorého si volili na cechovej volebnej schôdzke, vo „*velký cechovný deň*“ na výročie udelenia cechových artikúl. Kandidátom mohol byť len ženatý tkáčsky majster bez úhony. Po voľbe cech predviedol nového cechmajstra pred vrchnosť,

ktorá „*ho sprisahala*“, že bude zachovávať všetky zákonné predpisy, že bude pracovať v prospech cechu, mesta a samozrejme spotrebiteľov. Zo zachovaných písomných prameňov sa dozvedáme, že cechmajster mohol trestať majstrov za malé priestupky a dlhy do hodnoty 5 zlatých, priestupky nad 5 zlatých patrili už do právomoci richtára.

Obr. č. 1: Tkáč pri práci znázornený na nemeckej dobovej rytine zo 16. storočia.

Zdroj: Internet

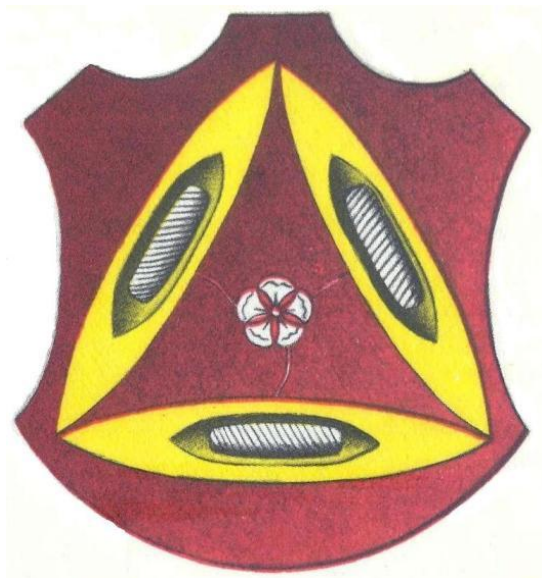
⁶ Ambrušová, U.: *Z histórie cechov / 3 Továrišom prislúchala oddanosť, úctivosť, pracovitosť a vandrovnosť*. In: Kultúrno - spoločenský dvojmesačník Listy košické roč. III. 3/ 30. júl 2001, s. 20.

⁷ Ambrušová, U.: *Z histórie cechov / 4 Majstri predstavovali stav so silným stavovským povedomím*. In: Kultúrno - spoločenský dvojmesačník Listy košické roč. III. 4/ 23. október 2001, s. 20.

Tkáčske cechy na Slovensku

Čo sa týka tkáčov - výroba plátna bola až do vzniku továrenskej výroby záležitosťou prevažne domácej výroby, ktorá už v stredoveku, ale najmä v 18. storočí a v prvej polovici 19. storočia nadobudla značné rozmery. Spiš, Šariš, Orava, Gemer a Liptov produkovali státisíce metrov plátna a plátenníctvo sa tam stalo doplnkovým zamestnaním obyvateľov. Tkáčstvo ako remeslo bolo v týchto krajoch málo zastúpené. Svoje uplatnenie nachádzalo predovšetkým v mestách a na dedinách tých oblastí Slovenska, kde domácka výroba nebola príliš rozvinutá. Veľa tkáčov pôsobilo na slovensko-moravskom pohraničí a na Žitnom ostrove. Na území dnešného Slovenska bolo celkovo 50 tkáčskych cechov. Najstaršie pochádzajú z druhej polovice 16. storočia, zastúpené boli v Bratislave, Kežmarku, Spišskej Novej Vsi, Trnave. Na východnom Slovensku pracoval väčší počet tkáčov v Bardejove. Najviac prosperovalo tkáčstvo v 17. – 19. storočí. Remeselní tkáči v Košiciach, Bardejove, Banskej Bystrici i v iných mestách zhotovovali okrem hladkého plátna aj zdobené tkaniny, napríklad „bakačiny“, tkaniny vzorované preberaním (tzv. zarábané), tkaniny na obrusy, kutne plachty a podobne. Priadzu na tkanie si tkáči nepripravovali sami, tú im zhotovovali roľníci. Hotovú priadzu si tkáči nielen utkali ale ju niekedy aj farbili. Hotové plátno predávali zásadne v celých baloch, niekedy nepostrihané. Plátno merali na lakte (jeden lakeť mal

v stredoveku 42,5 cm). Práca tkáčov bola neraz hanená. Všeobecne prevládal názor, že tkáčstvo je ženská práca, a tak toto remeslo nepoživalo veľkú vážnosť. Tkáči však ženy skutočne zamestnávali, avšak vstup do cechu im zabráňovali. Tkáči patrili medzi najchudobnejších remeselníkov. Symbolom tkáčov bol člnok – súčasť tkáčskeho stavu. Člnkom sa vťahovala do osnove priečna niť⁸. Patrónkou tkáčov bola svätá Atanázia⁹.

Obr. č. 2: Symbol tkáčov - člnok
Zdroj: Internet

⁸ Novák, J. – Švec, J.: *Cechové znaky*. Mladé letá, Bratislava, 1975.

⁹ Bližšie sa problematike svätých patrónov v cechoch zaoberá príspevok: Ambrušová, U.: *Svätí patróni na cecháliach*. In: Medzinárodná konferencia Výskum malých sakrálnych pamiatok/ Forschung der sakralen Kleindenkmäler. Košice, 21. - 24. máj 2010.

Ako už bolo spomenuté, cechy sa striktne držali svojich cechových poriadkov a každé nedodržanie týchto poriadkov malo za následok peňažné pokuty, ale aj fyzické tresty. Ľahšie priestupky, ako napríklad neslušné správanie sa v dielni, či na cechovej schôdzi, sa pokutovali funtami vosku a telesnými trestami. Medzi prísne zákazy patrili – nedodržanie pracovnej doby, samovoľný odchod z cechu od majstra, svätenie „*modrého pondelka*“, práca „*na čierno*“, neúčast na pohrebe člena cechu, zmeškanie, alebo neúčast na niektorej cirkevnej udalosti, nadávanie, ruvačky, krádež, opilstvo, nečestné konanie, bezočivosť, neposlúchanie majstra, vyzradenie cechového tajomstva, vstup do dielne, alebo na cechové zhromaždenie s palicou, nožom, alebo inou zbraňou. Niekedy sa však stalo, že nedodržanie cechových poriadkov prerástlo do sporov¹⁰ alebo až písomných sťažností¹¹. Patria sem písomnosti, ktorých dôvodom bol popud na nejakú nezhodu, škriepku, či konflikt či už na osobný konflikt (krádež, napadnutie, bitka, zlé zaobchádzanie s učňom...) alebo sťažnosť na výkon práce, remesla.

Sťažnosť tkáča Jakuba z Ťahanoviec z roku 1730

Z roku 1730 sa zachovala sťažnosť tkáča Jakuba z Ťahanoviec rade mesta Košice na cech tkáčov v Košiciach, ktorý mu nechcel dovoliť predávať svoje výrobky v meste¹². Sťažnosť je písaná v jazyku maďarskom. V sťažnosti sa píše nasledovné: „*tu ako je spísané týmto listom, dávam na vedomie, každému koho sa to týka, že ja, v chudobnej dedine Ťahanovce bývajúcí človek menom Jakub tkáč, vo vznešenom kráľovskom meste Košice by som mal od cechu tkáčov vyťahovať výnosy. Tak ako nariaďujú vznešené artikuly, aby nebolo slobodno nikomu inému vykonávať prácu nášho remesla, ale musí byť cechovým tovarišom. Keby ma viac krát postihli, dám takú právomoc, že ak niekto z tkáčskych majstrov uvidí v našom meste niekoho pracovať a donesie sa mi to, tak nech ma slobodne vezmú a osobne ma chytia a sám seba potrestám 13 maďarskými forintmi, o tomto dávam obligáciu, úpis. Vlastnoručne odvážne spísal a dolu podpísal Jakub Woynarowicz tkáč*“¹³. Sťažnosť bola

¹⁰ Spor je nezhoda, škriepka, zrážka, konflikt.

¹¹ Sťažnosť je akýkoľvek formálny dokument, ktorý stanovuje skutočnosti a dôvody, že podacia strana alebo strany (žalobca) sa domnieva, že sú dostatočné na podporu tvrdenia proti strane, alebo strany, proti ktorej je podaná žiadosť (žalovaný), ktorý oprávňuje žalobcu k náprave (buď peňažnej náhrady škody alebo súdny zákaz). Dnes sa sťažnosť definuje ako podanie fyzickej alebo právnickej osoby, ktorým sa domáha ochrany svojich práv alebo právom chránených záujmov a zároveň upozorňuje na konkrétne nedostatky. Porov. Sťažnosť. [online]. [citované 2012-09-23], Dostupné na internete:

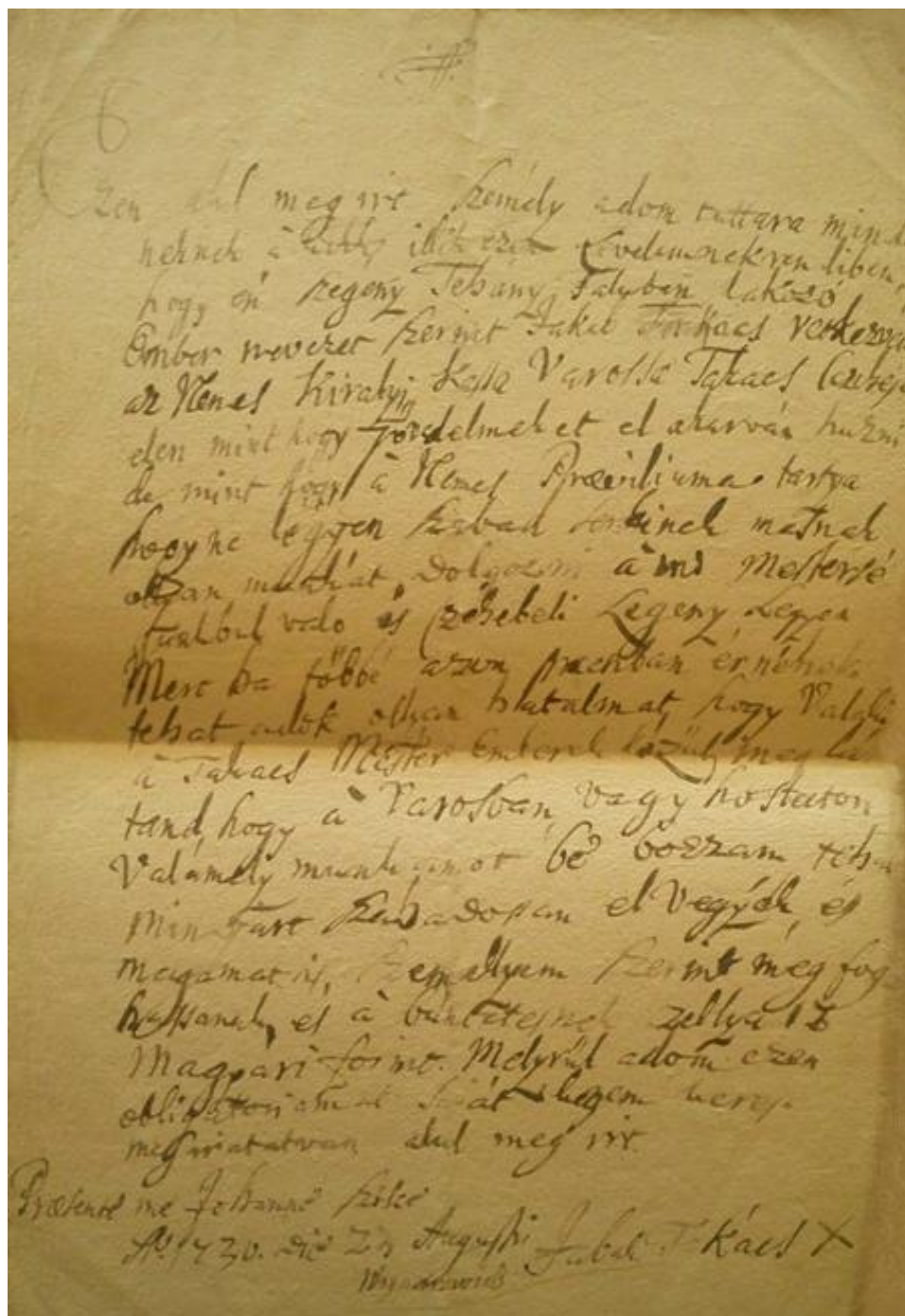
<<http://portal.gov.sk/Portal/sk/Default.aspx?CatID=39&aid=698>>

¹² Bližšie sa problematike sporov a sťažností v cechoch zaoberá príspevok: Ambrušová, U.: *Spory a sťažnosti v cechoch z obdobia 17. až 19. storočia zachované v maďarských písomných prameňoch*. In: Konferencia MUSAEUM HUNGARICUM IX. Hmotné pamiatky maďarského etnika na Slovensku a ich múzejná dokumentácia. Šamorín, 25. október 2012.

¹³ Preklad dobového textu z maďarského do slovenského jazyka vyhotovila PaedDr. Uršula Ambrušová, PhD.

adresovaná rade mesta Košice, dňa 23. augusta 1730. Okrem Jakuba Woynarowicza je ešte podpísaný Ján Szöke, pravdepodobne notár. O tom, ako pochodil Jakub Woynarowicz poctivý tkáč so svojou sťažnosťou na rade mesta Košice, sa už dnes nedozvieme. Isté však je, že listina je jedinečným svedectvom o skutočnosti, že v cechoch platilo zachovávanie slušného správania a úcty medzi členmi a že si potrpeli aj na úctivé písomné vyjadrovanie. Aj napriek tomu, že vo Východoslovenskom múzeu

v Košiciach je bohato zastúpený zbierkový fond s názvom Cechový archív - Tkáči. Spomínaná listina sa nachádza v zbierkach Archívu mesta Košice.

v Košiciach
z roku 1730.
Zdroj: AMK Tkáči.

Obr. č. 3: Sťažnosť tkáča
Jakuba z Ťahanoviec rade
mesta Košíc na cech tkáčov

Cechové organizácie na našom území fungovali viac než päťsto rokov. Ich zachované písomnosti nám umožňujú spoznať tento spoločenský stav aj na základe skúmanej problematiky. V príspevku som sa zaoberala sťažnosťou, teda sporom, ktorému sa nevyhli ani cechy pri svojom náročnom každodennom živote.

Literatúra

- Ambrušová, U.: *Z histórie nášho mesta. Život a činnosť cechov*. In: Staromestské listy, roč. II. apríl 2001.
- Ambrušová, U.: *K dejinám cechov so zvláštnym zreteľom na cechové artikuly*. In: Historica Carpatica 40/ 2009.
- Ambrušová, U.: *Z histórie cechov/ 1 Základom každého cechu boli artikuly potvrdené vrchnosťou*. In: Kultúrno - spoločenský dvojmesačník Listy košické roč. III. 1/ 28. február 2001.
- Ambrušová, U.: *Z histórie cechov / 2 Neľahké postavenie učňov v cechu*. In: Kultúrno - spoločenský dvojmesačník Listy košické roč. III. 2/ 23. máj 2001.
- Ambrušová, U.: *Z histórie cechov / 3 Tovarišom prislúchala oddanosť, úctivosť, pracovitosť a vandrovná*. In: Kultúrno - spoločenský dvojmesačník Listy košické roč. III. 3/ 30. júl 2001.
- Ambrušová, U.: *Z histórie cechov / 4 Majstri predstavovali stav so silným stavovským povedomím*. In: Kultúrno - spoločenský dvojmesačník Listy košické roč. III. 4/ 23. október 2001.
- Ambrušová, U.: *Svätí patróni na cecháliách*. In: Medzinárodná konferencia Výskum malých sakrálnych pamiatok/ Forschung der sakralen Kleindenkmäler. Košice, 21. - 24. máj 2010.
- Ambrušová, U.: *Spory a sťažnosti v cechoch z obdobia 17. až 19. storočia zachované v maďarských písomných prameňoch*. In: Konferencia MUSAEUM HUNGARICUM IX. Hmotné pamiatky maďarského etnika na Slovensku a ich múzejná dokumentácia. Šamorín, 25. október 2012.
- Novák, J. – Švec, J.: Cechové znaky. Mladé letá, Bratislava, 1975.
- Špiesz, A.: *Remeslo na Slovensku v období existencie cechov*. Bratislava, 1972.
- Sťažnosť. [online]. [citované 2012-09-23], Dostupné na internete: <<http://portal.gov.sk/Portal/sk/Default.aspx?CatID=39&aid=698>>.

Košice a Ťahanovce v rokoch 1848-1849, košické bitky, Bitka pri Budimíre 11.12.1848

Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD.

Abstrakt

Dianie v časoch občianskej vojny v Habsburskej monarchii v rokoch 1848-49, či národného obrodnia pre mnohé národy Európy i monarchie, malo za následok koniec feudalizmu v tých časoch v druhom najväčšom európskom štáte a znamenalo vznik občianskej spoločnosti, v tomto národne a etnicky veľmi pestrom spoločenstve. Nahromadené problémy prerástli až do ozbrojených konfliktov. Ťažiskom vojenských operácií bola najmä Uhorská krajina, najväčší územný celok monarchie. Z tohto hľadiska bolo na východnom Slovensku rušno v období od novembra 1848 až do mája 1849, keď sa tu striedali cisárske a košúťovské vojská. Vojenské operácie v tejto časti monarchie nakoniec ukončil príchod cárskej intervenčnej armády koncom júna 1849.

Dve bitky sa na prelome rokov 1848-1849 strhli blízko Košíc (Budimír, Barca).

Prvá z nich (bitka pri Budimíre) prebiehala aj v bezprostrednej blízkosti Ťahanoviec dňa 11.12.1848. Obidve tieto udalosti, striedanie vojsk v Košiciach a ich okolí, sú

spracované z viacerých dejepisných pohľadov (občanov vtedy žijúcich v Košiciach: J. Záborský, J. N. Plath, J. Tutkó, v podaní súčasných košických historikov: J. Duchoň, L. Tajták a iní, ale aj nadšencov pre miestnu históriu: W. I. Oszczęda, či autor tohto príspevku).

Pozn. Príspevok bude spracovaný v podobe samostatného dokumentu s názvom „Mesto Košice a obec Ťahanovce na prelome rokov 1848 – 1849“.

Nálezy mincí z Košíc a blízkeho okolia

Mgr. Zuzana Marcinčinová

Abstrakt

Nálezy mincí ako základný prameň výskumu numizmatiky sú dôležitým zdrojom historického poznania a prvoradým pramenným materiálom numizmatiky. Najväčší význam majú pre najstaršie historické obdobia, z ktorých sa nezachovali písomné pramene. Súbory mincí sa v minulosti ukrývali zo strachu pred stratou majetku najmä v období zvýšeného nebezpečenstva vo vojnových časoch, počas povstaní, pri vyčíňaní zbojníckych skupín a pod. Odkrytie pokladov je najčastejšie otázkou náhody. V numizmatickom fonde VSM evidujeme spolu 25 hromadných a ojedinelých nálezov mincí z Košíc a okolia. Ojedinelý nález 2 ks mincí sa podaril aj v obci Ťahanovce, kde v roku 1992 objavili grajciar Márie Terézie 1761 a 15-grajciar Leopolda I.

Úvod do numizmatiky

Numizmatika (názov odvodený z lat. nummus – minca, peniaz) je v užšom slova zmysle veda o minciach. V širšom slova zmysle je to pomocná veda historická, ktorá skúma vonkajšie aj vnútorné znaky kovových peňazí, mincí, v súvislosti s ostatnými dejinnými udalosťami (hospodárskymi, sociálnymi, ekonomickými, obchodnými, vojnovými...). Mince sú kusy kovu, určitého tvaru a obrazu, zhotovené z rozhodnutia štátu (príp. iného vydavateľa), ktorými sa platilo alebo ešte platí¹. Hlavným prameňom numizmatiky sú teda vlastné peniaze, najmä mince a nálezy mincí. Nálezy mincí ako základný prameň výskumu numizmatiky sú dôležitým zdrojom historického poznania a prvoradým pramenným materiálom numizmatiky². Najväčší význam majú pre najstaršie historické obdobia, z ktorých sa nezachovali písomné pramene. Ich dôležitosť však neklesá ani v mladších obdobiach, pretože prinášajú poznatky, ktoré nám iný materiál nemôže poskytnúť. Vzácne nálezy mincí z územia Slovenska tvoria dnes významnú súčasť kultúrneho dedičstva. Či už ide o nálezy hromadné, v numizmatickej terminológii nazývané poklady, alebo ojedinelé, sú veľmi dôležitým zdrojom historického poznania. Sú predovšetkým dokladom štruktúry obeživa v tej ktorej dobe, prezrádzajú, kto u nás vládol, aká bola správa, hospodárska úroveň, s kým sme udržiavali

¹ Nohejlová-Prátová, E.: Základy numismatiky. Praha : Academia, 1975, str. 12

² Tamže, s. 96

obchodné styky. Je preto našou povinnosťou, ako aj povinnosťou štátu, venovať náležitú pozornosť aj takýmto pamiatkam³.

Ukrytie pokladov

Mince, ktoré sa objavujú v nálezoch, zozbieral ich majiteľ z rôznych príčin, chcel si nahromadiť bohatstvo, sporiť, zabezpečiť sa na horšie časy, zanechať niečo svojim deťom a príbuzným. Mince sa ukrývali buď v domácom prostredí v rôznych nádobách (krčahy, poháre, „pokladničky“, nádoby na potraviny, kožené mešce, vrecká, truhličky, drevené skrinky) a tie sa neskôr ukryli v bližšom okolí domu (do stajní, studní, komôr). Alebo sa mince ukrývali mimo miest a osád, popri starých cestách, v lese, v kameňolome... Štruktúra nálezov, ako aj ich obaly, poukazujú na to, že súbory mincí sa ukrývali zo strachu pred stratou majetku najmä v období zvýšeného nebezpečenstva vo vojnových časoch, počas povstaní, pri vyčíňaní zbojníckych skupín, obliehaní, epidémiách, či v časoch spoločenskej nespokojnosti.

Vo všetkých prípadoch sa po skončení akútneho nebezpečenstva pôvodný majiteľ z rôznych, niekedy tragických dôvodov, k nim už nedostal, vďaka čomu ich nachádzame v súčasnosti ako svedkov svojej doby a významné pramene našich dejín⁴.

Odkrytie pokladov

Odkrytie pokladov je najčastejšie otázkou náhody. Poklady sa objavujú pri poľnohospodárskych prácach, pri búraní domov či pri ich rekonštrukciách, pri úprave a stavbe ciest. S cieľom nájsť konkrétny materiál pracujú archeológovia, ktorí predpokladajú, že na určitom známom mieste sa môže nachádzať konkrétny hľadaný predmet. Cílený vedecký výskum určitých miest (kostoly, kaplnky, hrobky, cintoríny, obradné a pútnické miesta...) tiež pomáha pri odkrývaní nálezov mincí⁵.

Delenie nálezov

Podľa množstva objavených mincí v nálezoch rozoznávame nálezy ojedinelé, ktoré tvorí jeden až päť kusov mincí a boli nájdené pri rôznej ľudskej činnosti. A nálezy hromadné, skladajúce sa z piatich a viac kusov, ktoré boli ukryté do zeme kvôli bezpečnosti na prechodnú dobu s úmyslom jeho opätovného vyzdvihnutia.

Podľa obsahu ich môžeme rozdeliť na nálezy s razbami domácimi, zahraničnými alebo zmiešanými. Väčšina nálezov z územia východného Slovenska bola odkrytá

³Hlinka, J., Kraskovská, E., Novák, J.: Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1968, s. 9

⁴Tamže, s. 16 - 17

⁵Nohejlová-Prátová, E.: Základy..., s. 97

náhodne pri poľnohospodárskych alebo stavebných prácach. Za obal pri ich ukrytí slúžili predovšetkým hlinené nádoby rôznych tvarov, plátené a kožené vrecká, či drevené debničky, ktoré sa spravidla pri odkrytí rozpadli⁶.

Nálezy v numizmatickom fonde VSM

Numizmatické zbierky patria k najstarším a najpočetnejším zbierkam vo Východoslovenskom múzeu. Budovanie numizmatického fondu sa začalo už od založenia Hornouhorského muzeálneho spolku v roku 1872. Mince boli súčasťou prvej expozície inštalovanej v roku 1876 v dome „U Zlatej hviezdy“, kde našli priestor v dvoch pultových vitrínach.

Po vzniku ČSR sa zbierka obohatila o niekoľko hromadných i ojedinelých nálezov mincí z východoslovenského regiónu. V súčasnosti sa v numizmatickom fonde eviduje 36 hromadných a 19 ojedinelých nálezov mincí, ktoré čo do počtu tvoria takmer polovicu numizmatického zbierkového fondu (z Košíc a okolia pochádza 25)⁷. Okrem toho existujú ojedinelé nálezy z Košíc a okolia objavené pri archeologickom výskume, ktoré sú uložené v Archeologickom ústave, prípadne na iných pracoviskách, nálezy známe len z literatúry, a takisto nálezy, ktoré oznámené nikdy neboli.

Centrum Košíc

Košice 1

Nález 528 strieborných mincí z Kováčskej ulice, ktorý objavili robotníci pri kopaní základov pre nový dom v roku 1930 v plechovej nádobe, obsahuje denáre Mateja Korvína, Vladislava II., Ľudovíta II. a Ferdinanda I. z rokov 1537 a tiež biele peniaze Ľudovíta II., ako aj salzburský dvojfenig z roku 1540 (inv. č. NU 21.339 - 21.866).

Košice 2

Pred starým poštovým riaditeľstvom sa našlo 24 strieborných mincí z toho 22 širokých grošov Gabriela Betlena a dva poľské poltoráky Žigmunda III. (inv. č. NU 21.867 - 21.890).

⁶ Hlinka, J., Kraskovská, Ľ., Novák, J.: Nálezy..., s. 16

⁷ Zozuláková, K: Nálezy mincí v numizmatickom zbierkovom fonde Východoslovenského múzea. In Zborník SNM História, 2006, roč. 46, s. 127 – 134.

Košice 3

Pri úpravách Miklušovej väznice v rokoch 1940 - 1942 bolo objavených šesť kusov rôznych mincí z Uhorska a Francúzska (inv. č. NU 4.800 - 4.805)⁸.

Košice 4

24. augusta 1935 objavili robotníci firmy Alojza Nováka pri stavbe novej budovy pre Finančné riaditeľstvo na dnešnej Hlavnej ulici najväčší nález zlatých mincí na území Slovenska (vtedajšieho ČSR) – Košický zlatý poklad. Obsahuje 2920 ks zlatých dukátov a dvojdukátov z 15. – 17. storočia z územia takmer celej Európy (zbierka SNM)⁹.

Košice 5

Nález známy len z literatúry, odkrytý v neznámej dobe pri Starom mlyne v Košiciach, obsahoval neznámy počet falošných mincí zo 17. storočia¹⁰.

Košice 6

V roku 1987 na Moyzesovej ulici č. 46 objavili robotníci pri výkopových prácach 19 zlatých mincí a zlaté šperky (retiazka k hodinkám, náramok, pánsky prsteň, tabatierka). Nález je známy ako Malý košický zlatý poklad. Mince pochádzajú z obdobia panovania Ferdinanda I. a Františka Jozefa I. a ukryté boli pravdepodobne v časoch I.svetovej vojny¹¹ (inv. č. NU 33.465 – 33.483).

Košice 7 a 8

Nálezy z literatúry, v roku 1785 na mieste starého mestského domu našli 172 zlatých mincí z čias kráľa Žigmunda a v neznámej dobe sa za dómom našla jedna plná šálka arpádovských mincí¹².

Košice - Kavečany

Pri práci v záhrade v roku 2001 sa našli silno znečistené strieborné mince v počte 23, z čias Ladislava V. košický denár 1446, Maximiliána II. denár 1576, Žigmunda I. groš 1530. Ďalej prusko-brandenburský groš 1540, poľské 3-groše Žigmunda III., mestské

⁸ Mihálik, S.: A Miklós börtön. Kassa : Szent Erzsébet-Nyomda Részvénytársaság, 1942, s. 68

⁹ Budaj, M.: Košický zlatý poklad, Bratislava : Slovart, 2008.

¹⁰ Hlinka, J., Kraskovská, Ľ., Novák, J.: Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku, Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968, s. 137, Huszár, L.: Num. Közlöny, 1944, roč. XLIII, s. 63

¹¹ Kolníková, E., Hunka, J.: Nálezy mincí na Slovensku IV, Nitra : AÚ SAV, 1994, s. 237

¹² Kemény, L.: Num. Közlöny, 1915, roč. XIV, s. 127 – 128, Arch. Értesítő XIII, 1879, s. 34

razby z Rigy a litovský 3-groš. Nález bol súčasťou expozície Peniaze v našich dejinách do roku 2008 (inv. č. NU 33.905 – 33.927)¹³.

Košice - Mlynský jarok

V roku 1942 pri regulačných prácach na bočnom ramene Hornádu sa našiel súbor asi 130 mincí z obdobia Ferdinanda I., Maximiliána II., Rudolfa II., a to denáre, poľské poltoráky, české biele peniaze, zlomky mincí a dukáty Rudolfa II. 1583 a Štefana Báthoryho 1582 (inv. č. NU 22.618 – 22.619 dukáty).

Košice - Myslava

Nález 11 kusov rakúskych a rakúsko-uhorských mincí (inv. č. NU 29.572 - 29.583).

Košice – Ťahanovce

Ojedinelý nález dvoch kusov mincí sa podaril pánovi Ľudovítovi Solárovi st. v roku 1992, ktorý v záhrade objavil grajciar Márie Terézie 1761 a 15-grajciar Leopolda I., hoci išlo o ošúchané a vyštrbené mince. Do zbierok múzea boli zapísané dňa 15.12.1993 pod inventárnymi číslami NU 33.603 a NU 33.604.

Na prvej minci je na averze zobrazené poprsie panovníčky Márie Terézie s diadémom, a na reverze nápis v kartuši (informácia o nominálnej hodnote), minca bola vyrazená v mincovni Kremnica (Obr. 1a,b).

Obr.1a,b: Grajciar Márie Terézie 1761 (averz a reverz mince)

Na druhej minci je zobrazené poprsie panovníka s vavrínovým vencom, na reverze je Madona sediac na polmesiaci s dieťaťom na ľavej ruke, značka mincovne je nečitateľná.

¹³ Zozuláková, K.: Hromadný nález strieborných mincí v Kavečanoch. In HC 33, 2002, s. 103-111

Košice - okolie

Z archeologického výskumu v Trstenom pri Hornáde pochádzajú dve ojedinelé rímske mince, denáre Antonina Pia a Faustiny mladšej ¹⁴ (inv. č. NU 28.056 – 28.057).

Z archeologického výskumu vo Svinici v rokoch 1975 -1981 pochádzajú denáre Bela II. a medené mince byzantského a arabského typu Bela III, a tiež rôzne mince z mladšieho obdobia, najmä uhorské denáre zo 16. storočia (inv. č. NU 14.752 -14.771).

Jasov

V roku 1958 sa pri výkope základov domu v hĺbke asi 1 m našlo 817 strieborných mincí a zlomkov mincí. Typický nález s presahom z grošového do toliarového obdobia. Obsahoval uhorské denáre Žigmunda I., Mateja Korvína, Vladislava II., Ľudovíta II., Ferdinanda I., Maximiliána II., Rudolfa II., Mateja II., Ferdinanda II., Ferdinanda III, sedmohradské denáre Gabriela Betlena, české biele peniaze Rudolfa II., poľské groše, trojgroše a poltoráky Kazimíra IV. a Žigmunda III, mince zo Sliezska, Švédska, Prusko-Brandenburga a nemeckých kniežatstiev¹⁵ (inv. č. NU 6.260 - 7.076).

Bidovce

Na pozemku domu č. 27 (rodina Mihóková) bol v máji 1935 pri stavbe pivnice nájdený poklad 677 Ag mincí, uložených v hlinenej nádobe. Nález tvoria mince z Uhorska, z obdobia vlády Leopolda I. sú to šesťgroše 1671-1677, 15-grajciare 1663-1687. Z Poľska, z čias vlády Jána Kazimíra a Jána Sobieskeho sú to 18-groše (orty) a šesťgroše. Zo Sliezska, Korutánska, Olomouckého biskupstva a nemecké kniežatstiev pochádzajú toliare (inv. č. 4.123 - 4.799)¹⁶.

Blažice

Ojedinelý nález 30-grajciara Františka I. z r.1805 (inv. č. NU 31.877).

Bohdanovce I.

V roku 1973 našiel pán Ernest Hegeduš pri práci v záhrade vzácny toliarový nález. V hlinenej nádobe, ktorá sa pri kopaní rozbila, bolo uložených 205 strieborných mincí (toliare a poltoliare) a 12 zlatých mincí (dukáty bavorské, sedmohradské, dolnorakúske,

¹⁴ Kolníková, E.: Kritický rozbor a klasifikácia nálezov rímskych mincí na Slovensku.

In Slovenská numizmatika, IX, 1986, s. 59 - 93

¹⁵ Zozuláková, K.: Nález mincí z Jasova. In Slovenská numizmatika, XI, 1990, s. 260

¹⁶ List riaditeľa VSM Ministerstvu školstva a národnej osvety v Prahe, 698/1936 zo dňa 7. júla 1936.

nizozemské). Poklad bol pod názvom Bohdanovský poklad súčasťou expozície KZP spolu s „malým“ KZP a veľkofolkmarksým pokladom (inv. č. NU 24.824 - 25.040)¹⁷.

Bohdanovce II

Ojedinelý nález banskoštiavnickej núdzovej banskej známky z čias Leopolda I. (inv. č. NU 31.878).

Čaňa

Ojedinelý nález 15-grajciara Františka I. z roku 1807 (inv. č. NU 29.622).

Ďurkov

Ojedinelý nález poľského trojgroša Žigmunda III. z roku 1622 (inv. č. NU 29.187).

Hutníky

442 uhorských mincí z čias Mateja Korvína po Ferdinanda I., z toho dva dukáty Vladislava II. a 17 toliarov a poltoliarov saských kniežat našli v 1965 v záhradkách „Močare“, nie hlboko v zemi. Nález tvoril súčasť expozície „Peniaze v našich dejinách“, kde dokumentoval nálezy mincí z východného Slovenska (inv. č. NU 2.214-2.655)¹⁸.

Kysak

Nález známy z literatúry pochádza z 19. storočia (1857), keď boli v železnej schránke objavené toliare z doby Rudolfa II., Ferdinanda II. a iné mince zo 16. storočia. Mince daroval gróf Péchy Szilárd Maďarskému národnému múzeu¹⁹.

Malá Ida

V roku 1943 narazil pri okopávaní zemiakov pán Juraj Seman na menší hlinený hrniec s 234 striebornými mincami z Uhorska a Poľska (inv. č. NU 7077-NU 7310)²⁰.

Nižná Myšľa

Z obce pochádza ojedinelý nález dvoch kusov mincí trojgrošov mesta Riga za vlády Žigmunda III z roku 1597 a uhorský duáriu Leopolda I. z roku 1699 (inv. č. NU 32.456 a 33.599).

¹⁷ Petách, E.: Nález mincí v Bohdanovciach. In *Historica Carpatica* 7, 1976, Košice, s. 291 - 295

¹⁸ Hlinka, J., Kraskovská, L., Novák, J.: *Nálezy stredovekých...*, s. 133

¹⁹ Tamže, s. 118

²⁰ Zozuláková, K.: Nález mincí z Malej Idy. In *Slovenská numizmatika*, XI, 1990, s. 259

Nižný Klátov

Nález 40 strieborných mincí pochádza z čias uhorského kráľa Leopolda I. (trojgrajciare a poltúry 1690-1699, poľských kráľov Žigmunda III., Kazimíra a Jána Sobieskeho (trojgroše, šesťgroše, poltoráky), ďalej zo Sliezska, Rakúska, Pruska a Nemecka (inv. č. NU 6.120-6.259).

Olšovany

Ojedinelý nález poľského trojgroša Žigmunda III. z roku 1594. (inv. č. NU 33.389).

Poproč I.

V januári roku 1950 pri práci v kameňolome našli robotníci 1088 strieborných mincí (Poľsko- Žigmund I., Žigmund III., Prusko- Albert, Sliezske- Fridrich II, Lechnica–Breh).

Poproč II.

Okresný úrad v Moldave daroval v roku 1924 do VSM 85 strieborných mincí, pochádzajúcich z katastra obce Poproč (Uhorsko- Leopold I., Sliezske, Rakúsko, Poľsko)²¹.

Ruskov

Mimoriadne veľký nález strieborných mincí, 4576 kusov o hmotnosti 3 504,60 g, odovzdala do múzea v roku 1955 rodina Husárová. Podľa ich výpovede mince našli v katastri obce Ruskov ukryté pod plochým kameňom. Tvoria ho dve skupiny mincí, a to domáce denáre prevažne Mateja II. a poľské poltoráky Žigmunda III. Ostatné štáty sú zastúpené len sporadicky (inv. č. NU 7.311 - 11.530) ²².

²¹Hlinka, J., Kraskovská, L., Novák, J.: Nálezy stredovekých..., s. 118 a 132

²²Petách, E.: Nález mincí v Ruskove pri Košiciach, In Numismatický sborník V, 1958, s. 347 - 353

Obr.2: Časť mincí z nálezu v Ruskove

Vajkovce I.

Roku 1930 pri kopaní jamy na dvore J. Sabola sa v nádobe našlo 1053 strieborných mincí – toliarov (zbierka SNM Bratislava) ²³.

Vajkovce II.

Ojedinelý nález dvoch poľských poltorákov Žigmunda III. z rokov 1622 a 1624 (inv. č. 26.305 - 26.306).

Vyšný Čaj

Pri úprave cesty bol dňa 30. mája 1961 nájdený dukát z roku 1548, Münsterberg-Olešnica (evid. č. NU 22.587)²⁴.

Zdoba, dnes Sady nad Torysou

V roku 1936 pri oprave hradskej v obci našiel Štefan Čepiga zlatý dukát Márie Terézie²⁵.

²³ Kraskovská, L.: Nález mincí. Numismatický časopis československý, XV, 1940, s. 103-104

²⁴ Hlinka, J., Kraskovská, L., Novák, J.: s. 96

²⁵ Kraskovská, L.: Nález ... , s. 11

Zoznam použitej literatúry:

- BUDAJ, M.: Košický zlatý poklad. Bratislava : Slovart, 2008. 263 s. ISBN 978-80-8085-576-5
- HLINKA, J., KAZIMÍR, Š., KOLNÍKOVÁ, E.: Peniaze v našich dejinách. Bratislava : Obzor, 1976. 292 s.
- HLINKA, J., KRASKOVSKÁ, Ľ., NOVÁK, J.: Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968. 200 s.
- HLINKA, J., KOLNÍKOVÁ, E., KRASKOVSKÁ, Ľ., NOVÁK, J.: Nálezy mincí na Slovensku III. Bratislava : Veda, 1978. 296 s.
- HLINKA, B., RADOMĚRSKÝ, P.: Peníze, poklady, padělky. Praha : Academia, 1996. 262 s. ISBN 80-200-0572-2.
- KOLNÍKOVÁ, E., HUNKA, J.: Nálezy mincí na Slovensku IV. Nitra : AÚ SAV, 1994. 292 s. ISBN 80-901159-2-6.
- KRASKOVSKÁ, Ľ.: Nález mince. In Numismatický časopis československý, 1940, roč. XV, s. 11.
- MIHÁLIK, S.: A Miklós börtön. Kassa : Szent Erzsébet-Nyomda Részvénytársaság, 1942. 78 s.
- NOHEJLOVÁ - PRÁTOVÁ, E.: Základy numismatiky. Praha : Academia, 1975. 264s.
- ONDROUCH, V.: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964. 200 s.
- PETÁCH, E. : Nález mincí v Ruskove pri Košiciach. In Numismatický sborník, 1958, roč. V, s. 347 – 353.
- PETÁCH, E. : Nález mincí v Bohdanovciach. In Historica Carpatica 7, 1976, s. 291 – 295.
- ZOZULÁKOVÁ, K.: Nálezy mincí v numizmatickom zbierkovom fonde Východoslovenského múzea. In Zborník SNM História, 2006, roč. 46, s. 127 – 134.
- ZOZULÁKOVÁ, K.: Hromadný nález strieborných mincí v Kavečanoch. In Historica Carpatica 33, 2002, s. 103 – 111.
- ZOZULÁKOVÁ, K.: Nález mincí z Malej Idy. Nález mincí z Jasova. In Slovenská numizmatika, 1990, roč. XI, s. 259 – 260.

Väzni svedomia, politickí väzni košútovcov v Košiciach, Dobrovoľníci Slovenského národného vojska rokov 1848-1849 v Košiciach a pri Ťahanovciach

Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD.

Abstrakt

Aj keď foriem domáhania sa slobody, či práv pre národ je mnoho, v pamäti ako prvé vojenské vystúpenie slovenského národa za tieto významné hodnoty, na jeho vlastnom území, ostáva to v *rokoch meruôsmych*, označované ako Slovenské povstanie 1848-1849. Bolo vyvrcholením snáh o rovnoprávnosť s ostatnými európskymi národmi v smere sociálnom, politickom, občianskom, národnom a kultúrnom. V tomto období mierové prostriedky riešenia nahromadených problémov boli už zrejme nepostačujúce a v Habsburskej monarchii prerástli až do občianskej vojny.

V rokoch 1842-1853 pôsobil v Košiciach Jonáš Záborský. Jeho proslovenské aktivity vyvrcholili koncom roka 1848, za ktoré bol krajinskými uhorskými úradmi spolu s ďalšími väznený. Oslobodení boli až príchodom cisárskej armády generála – podmaršala Schlicka.

Od konca februára do polovice apríla 1849 pôsobili dobrovoľníci Slovenského národného vojska v bezprostrednej blízkosti Ťahanoviec, v priestore Košice - Prešov.

V príspevku okrem opisu presunov dobrovoľníckeho vojskaja predstretý aj návrh pamätníka pri Ťahanovciach pripomínajúci toto obdobie slovenských a miestnych dejín.

Pozn. Príspevok bude spracovaný v podobe samostatného dokumentu s názvom „Dobrovoľníci Slovenského národného vojska rokov 1848-1849 v Košiciach a pri Ťahanovciach“.

Drobné sakrálné pamiatky na území Ťahanoviec

PhDr. Klaudia Bugarová

Abstrakt

Pamiatky drobnej sakrálnej architektúry sú nositeľmi umelecko-historických a estetických hodnôt vyžarujúcich duchovnú energiu a emocionálny náboj spojený s fenoménom historickej pamäti. Sú spojené s každodenným životom ľudí a prirodzeným spôsobom sa v minulosti tešili jeho samozrejmej trvalej starostlivosti. Napriek menej náročným estetickým požiadavkám sa stali súčasťou regionálneho kultúrneho dedičstva, autentickým dokumentom hmotných i nehmotných tradícií určitej komunity, obce či farnosti.

Drobné sakrálné stavby majú svoje korene už v stredoveku a umiestňovali sa na cintorínoch, na verejných priestranstvách v obciach, na hraniciach chotárov, pri cestách, na vrcholoch hôr, pri žriedle s uzdravujúcou vodou, pri rieke, aj na iných významných miestach, niekedy opradených i povestami a legendami. Stavali sa z rozličných dôvodov, ako pamätníky na morové epidémie, vojny, prírodné katastrofické nehody, ale aj radostné a šťastné udalosti. Ich hlavná úloha spočívala vždy vo viditeľnom vyjadrení vďaky za preukázané dobrodenia a vo vyprosovaní ochrany od Boha, čo všetko slúžilo na upevnenie a pozdvihnutie náboženského života. Každá oblasť má svoje charakteristické typy a rovnako i obec Ťahanovce sa vyznačuje rozmanitou vzorkou zachovaných objektov.

Drobné sakrálné stavby v intraviláne MČ Košice - Ťahanovce

Pozoruhodná je kaplnka – „*kaplička*“, používaná na príležitostné náboženské obrady, zasvätená svätému Jánovi Nepomuckému (obr.1a). Stojí neďaleko rieky Hornád, pri železničnej trati a bola postavená v roku 1913 ako menšia výklenková stavba. Steny sú murované z tehál, podmurovka z lomového kameňa, celá je omietnutá niekoľkými vrstvami náterov. Na priečelí je otvorená vstupom so segmentovým ukončením. Na fasáde sú po oboch stranách vchodu situované plastické rozety, medzi nimi hlava anjela. Na vrchole sedlovej strechy je železný kríž s malým korpusom. Pred kaplnkou sa nachádza ohrada zo železných tyčí, ktorá má na dvierkach motív srdca. Vnútri je na nižšej menze kamenná polychrómovaná socha svätého Jána Nepomuckého (obr.1b), ktorá pochádza z prvej polovice 19. storočia. Svätec strohého výrazu je

oblečený v sutane, rochete a modrej pláštenke, cez plecيا má štólu. Pokrývku hlavy tvorí štvorrohový biret takisto charakterizujúci cirkevnú hodnosť kanonika. Z osobných atribútov je charakteristický kríž s Ukrižovaným, ktorý je symbolom Kristovej obety a v rukách svätca má uľahčiť jeho mučenícku smrť. Hviezdy nad Jánovou hlavou už chýbajú, dávali sa preto, lebo podľa legendy päť hviezd upozornilo rybárov na jeho utopené telo vo Vltave. Svätec je tak jediným vedľa Panny Márie, ktorého svätosť je takto znázornená. Atribút piatich hviezd má v kresťanskej symbolike mimoriadnu dôležitosť, lebo to bolo päť rán Kristových a jeho vykupiteľskému dielu sa svätec celý odovzdal hrozným utrpením. Podľa barokového výkladu hviezdy symbolizujú päť písmen latinského slova TACUI, teda mlčal som. Príznačná je svätcova fyziognómia tváre, na ktorej vynikajú veľké mandľové oči, zdôraznené maľovanými viečkami a obočím. Socha rustikálneho charakteru sa vyznačuje pôvabnosťou a sviežim výrazom, ktoré jej vtláčil insitný autor. Letopočet 1913 je umiestnený v obdĺžnikovom orámovaní na vrchole štítu. Miestni obyvatelia vedia, že kedysi socha stála bližšie k rieke Hornád, kde Nepomuk „bdel“ nad jeho rozbúrenými vodami. O staviteľoch kaplnky, dôvodoch postavenia, či iných faktoch nie sú písomné pramene. Z ústnych zdrojov vieme, že za fundátorov stavby sa považujú členovia rodiny Jána Tresu. Financovali ju z peňazí, zarobených v Amerike. Možno ich pobádal úmysel postaviť niečo, čo by ich zastupovalo v ich rodisku, tam, kde sa túžili vrátiť, kam ich myseľ zalietavala. Zanechali výrečné svedectvo v podobe konkrétneho záznamu.

Obr.1a,b: Kaplnka, *kaplička*, svätého Jána Nepomuckého a jeho socha

Najpočetnejšiu skupinu drobných sakrálnych stavieb tvoria kríže. Na stavbu krížov sa vyberal ľahko dostupný materiál z miestnych prírodných zdrojov, ako pieskovec, kameň, drevo a spracovaná železná ruda vo forme liatiny. Obec Ťahanovce má zachovalý veľký počet krížov, vyše 10 objektov, vzdialených ďaleko navzájom od seba, ale aj od centrálného rímskokatolíckeho kostola.

Kríž pred kostolom svätej Anny

Je ozdobou kostolného priestranstva, na pôvodnom mieste pretrval od začiatku 19. storočia, hoci vo svojej histórii prešiel viacerými úpravami. Jeho poloha ho predurčila na neustály záujem farníkov, ktorí venovali v roku 1927 štedré finančné prostriedky na zmenu jeho vzhľadu vzácne zachovalého dodnes. Okoloidúci vidí vysoký súmerný objekt z mramoru. Z tohto materiálu je sokel, postament s rímsou, zvislé rameno s pätkou a pozdĺžne rameno, ukončené do podoby trojlístka. Plastické telo Krista je kultivovane stvárnené s dôrazom na padajúcu hlavu obtočenú veľkou trňovou korunou. Dlhšie rúško bielej farby je previazané na pravom boku. Na zadnej strane podstavca vzadu je zachovalý podpis autora - košického kamenára *V. Fričovského*.

Obr.2: Kríž pred kostolom svätej Anny

Cintorínske kríže

Na verejnom cintoríne v súčasnosti nájdeme až päť objektov, plniacich funkciu ústredných alebo hlavných krížov. Stoja na posvätenom mieste a výrazne symbolizujú kresťanskú vieru. Obklopené náhrobníkmi sa v čase sviatku Všetkých svätých a Pamiatky zosnulých, menia na vyzdobené monumenty osvetľované stovkami sviec za duše zomrelých predkov. Pália sa pri nich nielen sviece, ale dávajú sa aj vence a kvety, či prednášajú modlitby za tých zosnulých, ktorí nemajú vlastný hrob alebo sú pochovaní na neznámom mieste. Vykonávajú sa pri nich pobožnosti za všetkých zosnulých.

Najstarším z nich je mramorový kríž z roku 1923, ktorý „na chvalu Bosku postavil Jozef Halas a jeho manželka Elizabet Eperješi“.

Obr.3a,b: Kríž na miestnom verejnom cintoríne Ťahanovce, ktorý dal postaviť Jozef Halas

Ďalšie dva kríže sú z roku 1931. Obidva boli dodatočne prenesené z iných miest. Ten, ktorý dali k chvále Boha postaviť manželia Rozmanovci, stál na mieste zvanom *Cimborka* (dnešná Vodárenská ulica). Druhý objekt mal svoju domovskú adresu na mieste *Ortaiščiky*, kde boli neskôr postavené budovy vinárskych závodov. Tam ho nechala vztýčiť na chválu Božiu nábožná žena Mária Eperješiová, rodená Forgátšová (Forgáčová).

Obr.4a,b: Kríže na miestnom verejnom cintoríne Ťahanovce, ktoré dali postaviť Ondrej Rozman a Mária Eperješiová

Štvrtý kríž nemá žiadne vročenie ani texty, ale vzhľadom k použitému kamennému materiálu a slohotvorným prvkom, predpokladáme, že bol zhotovený asi v 80-tych rokoch 19. storočia. Po renovácii v roku 2011 na jeho tabuli dominuje citát A. de Saint-Exupéryho.

Obr.5a,b: Kríž na miestnom verejnom cintoríne Ťahanovces citátom A. de Saint-Exupéryho

Nový hlavný kríž na verejnom cintoríne Ťahanovce bol postavený v roku 2009 (MMIX). Stojí oproti hlavnému vchodu na cintorín. Betónový prístup k nemu rozdeľuje cintorín na staré a nové časti. Na vodorovnom ramene je nápis: „IN HOC SIGNO VINCES“ (V tomto znamení zvíťazíš).

Obr.6: Hlavný kríž na miestnom verejnom cintoríne Ťahanovce

Na každom ťahanovskom kríži je typickým symbolom nápis - titulus INRI, umiestnený v hornej časti zvislého ramena. Ostatné texty sú sústredené prevažne na čelnej strane podstavcov.

Kríž na Magnezitárskej ulici

Na tomto kríži je text vyrytý na mramorovej doske. Celý objekt už nie je pôvodný, ale nakoľko si obnovovatelia dali tú námahu, že uviedli rok vzniku 1883, vieme, že kríž má prastarý pôvod. Priezvisko Eperješi bolo frekventovaným medzi tunajšími obyvateľmi a nachádzame ho často aj pri fundátoroch ostatných krížov. Text uvádza slovná formula *na božiu česť postavil*, nasleduje meno darcu *Andrej Eperješi s manželkou Máriou*.

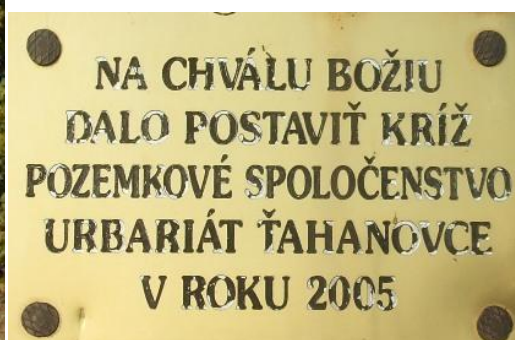

Obr.7a,b: Betónový kríž a detail tabule, Magnezitárska ulica, časť zvaná Hakčov

Kríž na Brusnicovej ulici

Predtým tu stál drevený kríž s plechovým korpusom Krista. Na zvislom ramene boli vyryté nástroje umučenia kladivo, kliešte, rebrík, klince a nápis *Treso, Bodnár 1921*. Podľa údajov informátorov sa k nemu chodievali modliť nábožné ženy vo veľkonočnom týždni a počas tzv. krížových dní. Tak sa volali posledné tri dni pred pohyblivým sviatkom Nanebovstúpenia Pána v druhej polovici mája. V prvej polovici 20. storočia sa ešte uskutočňovala procesia za úrodu a dážď, kedy sa ľudia modlili za hojnú úrodu a odvrátenie živelných pohrôm. Počas druhej svetovej vojny bol poškodený, strieľali do neho vojaci, takže v dreve bolo vidieť stopy po guľkách. V roku 1987, keď v obci pôsobil kňaz Repický, bol opravovaný.

Dnes je na jeho mieste drevený kríž pozemkového spoločenstva URBARIÁT ŤAHANOVCE, zhotovený miestnymi občanmi, mladými stolármi Borovskými (z ulice Pri Hrušove).

Obr.8a,b: Kríž na Brusnicovej ulici

Iné drobné sakrálne stavby súvisiace s bývalou obcou Ťahanovce

Kríž na Kostolianskej ceste

Obr. 9a,b: Kríž na Kostolianskej ceste

Vzhľad miesta, *Pri Javitove*, na ktorom stojí masívny kamenný kríž medzi troma lipami, sa výrazne zmenil. Prv stojaci na kraji obrábaných polí, v súčasnosti pri rušnej komunikácii na križovatke ulíc Kostolianskej cesty a cesty Pod hradovou. Postavili ho manželia, ktorí patrili v minulosti k bohatým sedliakom v Ťahanovciach. Kríž zaobstarali a objednali u košického kamenára a zaplatili aj náklady na prepravu a osadenie. Cena kríža bola v dobe jeho osadenia asi dvestopäťdesiat korún. Svoj odkaz zanechali v texte, vyrytom v kazetovom výkroji na čele podstavca: „*Isten Dicsőségére aliláttak ZSEBESI JÁNOS és néje FORAJIERZSEBET 1914*“(Na slávu Božiu dali postaviť Ján Žebeši a jeho manželka Alžbeta Forajiová 1914).Všetky časti kríža (základňa, podstavec, ramená i striedka) sú proporčne súmerne vyvážené. Ramená majú trojoblúkové, tzv. ďatelinové zakončenie. Na zvislom brvne je pripevnené veľké reliéfne kovové telo Krista s rozťahnutými rukami a hlavou, naklonenou k pravému ramenu. Obdobné kríže dávali stavať z vďaky zámožnejšie rodiny, čím navonok deklarovali svoju vieru a zbožnosť. Nezabudli sa „podpísať“ svojimi plnými menami a menami svojich manželiek.

V súčasnosti patrí kríž k pamiatkam so vzácnou umelecko – historickou hodnotou.

Kríže v rekreačnom areáli Anička

Stáli kedysi na súkromných pozemkoch Ťahanovčanov, ktorí idúc na pole, či za prácou do mesta, sa pri nich zastavili, pomodlili alebo odpočinuli v tieni pod konármi stromov.

Dnes sa popri nich preháňajú bežci, cyklisti, denne aj desiatky Košičanov vyhľadávajúcich ticho a zeleň miesta vzdialeného od hluku rušných mestských ulíc. Tí, ktorí sa pristavia, si môžu na jednom z nich prečítať pôvodný text v maďarčine: „*ISTEN dicsőségére állittaták MRÁZJÁNOS és néje ROZMAN ERZSÉBET 1905*“, vyrytý na mramorovej doske umiestnenej na čele podstavca. („Na slávu Božiu dali postaviť Ján Mráz a jeho manželka Alžbeta Rozmanová 1905“). Pôvodný kríž bol poškodený vandalmi, ale neskôr dôkladne obnovený aj s informačným textom z roku 1999.

Druhý betónový kríž už časom obklopila ohrada lodenice TJ Slávia, ale vieme, že bol pôvodne drevený. Na vlastné náklady ho v roku 1993 postavila rodina Nigutová z Ťahanoviec.

Obr.10a,b: Kríž v rekreačnom areáli Anička a v lodenici TJ Slávia

Kríž v borovicovom háji „na Hore“

Miesto - *Žužel*, na ktorom kríž stojí, je vzdialené od kostola asi dva kilometre severným smerom. V minulosti to bolo obľúbené miesto Ťahanovčanov, lebo sa tu konali majálesy.

Kríž obklopuje lesný porast bývalého urbárskeho lesa. Je zhotovený z bukového dreva, z ktorého sa vypílili dva hranoly rozličnej dĺžky na horizontálne i vertikálne ramená. Do pozdĺžneho hranolu vydlabali obdĺžnikový otvor - karb, kam sa osadilo zvislé brvno, upevnilo sa klincami a stiahlo sa skrutkami. Drevo sa natrelo niekoľkými vrstvami farby. Pred osadením do zeme sa vykopala hlbšia jama, ktorá sa vyplnila kameňmi alebo betónom ako základ pre vloženie kríža. Po zaschnutí dreva sa pripevnil korpus Krista a oblúková plechová strieška. Tá plnila ozdobnú i praktickú funkciu. Chránila drevo pred nepriaznivým počasím a bola aj dekoratívnou ozdobou. Vyrobil ju klampiar z pozinkovaného plechu a ozdobil zúbkami v kombinácii s krúžkami. Dekórum urobil pomocou razidiel. Na zadnej strane zvislého ramena je vyrytý dátum 17.IX.1989.

Obr. 11a,b: Kríž v borovicovom háji

Aj tento kríž bol postavený v časoch, keď v obci pôsobil kňaz Alexander Repický. Tento rodák zo Zemplína bol aktívny nielen v cirkevnom živote farnosti v zmysle duchovnom, ale zapájal sa aj do pracovných činností potrebných pre chod farského spoločenstva. Spolu so svojimi farníkmi pracoval na rôznych stavbách a objektoch v obci.

Drevená časť kríža je dielom stolára Jozefa Borovského (13.1.1933 – 16.10.1996). Ten ako zamestnanec Magnezitových závodov bol baníkom. Fáral na bani Bankov. Stolárčil popri zamestnaní. Členovia jeho rodiny sa podieľali aj na preprave kríža na miesto kde stojí a jeho osadení. Stolár J. Borovský bol tvorcom aj iných výrobkov, ktoré dodnes slúžia Ťahanovčanom. Pre verejné účely zhotovil napr. lavice osadené v dnešnom Dome smútku (v hornej časti dnešnej ulice Ťahanovská). Veľa času trávil tiež pri oprave starej fary. Dôstojnej poslednej rozlúčky sa mu dostalo v spomínanom ťahanovskom Dome smútku. Pochovaný je na miestnom verejnom cintoríne v MČ Košice – Ťahanovce.

Obr. 12: Slávnosť po osadení Kríža v borovicovom háji, september 1989

Na fotografii z podujatia po osadení kríža môžeme identifikovať napr. Václava Lengyela (prvý zľava), dlhoročného starostu Ťahanoviec, kňaza Alexandra Repického (drží v ruke dózu), Jozefa Borovského (v obleku).

Kríž drevený v lese smerom na Tepličany

Obr. 13: Kríž drevený v lese smerom na Tepličany

V lese smerom na Tepličany, na mieste nazvanom *Na vargovske*, stál drevený kríž s liatinovým korpusom Krista a plechovou strieškou. Dlhšie zvislé rameno je zapustené do betónového podstavca. Na zvislom ramene letopočet: „1905“

Miestni obyvatelia ho nazývajú *Juhášov kríž*.

V roku 1988 bol na kamennej základni vyrytý letopočet 1905, obnovený 1981. V roku 2008 sa okolo kríža našli roztrúsené zvyšky staršieho kríža. Súčasný kríž je tretím v poradí. Druhý kríž zhotovil Štefan Junak (1929) v roku 1981.

Podľa ústneho podania Alžbety Trefovej (1933) kríž postavil miestny občan Juhás, pretože mu umreli tri deti. Ku krížu chodievali „v posce špevac“.

Kríž kamenný pri lesnom chodníku vedúcom do Tepličian

Obr. 14: Kríž kamenný pri lesnom chodníku vedúcom do Tepličian

Pri lesnom chodníku vedúcom do Tepličian sa kompletne zachoval typ kríža z pieskovca s liatinovým korpusom Krista. Miestni obyvatelia ho poznajú pod názvom Holubov kríž a lokalite hovoria : *na hořeních*, či *draha na roli*. Na kamennom podstavci je vyrytý nápis:

„Isten dicsőségere Álittátta HJ Holub János Holub Ferencz emlékére! 1912“

(„Na slávu Božiu dal postaviť Ján Holub na pamiatku Františka Holuba v roku 1912“)

Okolo kríža je železná ohrádka. O kríž sa vzorne starajú potomkovia, František Holub a Regina Holubová.

Kríž v lese „*Křižni Kamen*“

Obr. 15a,b: „*Křižni Kamen*“ - kríž v lesoparku a vyznačenie jeho polohy na vojenskej mape z r.1857

Predstavuje pravdepodobne typ stredovekého zmierovacieho kríža. Oblasť, kde sa nachádza, o rozlohe asi 10 km², je v súčasnosti lesoparkom, v blízkosti panelákového sídliska.

Z typologického hľadiska ide o pieskovcový monolit klasického tvaru - s hlavou, nohou a ramenami, pričom pravé rameno je skrátene (odlomené). Na prednej strane horizontálneho ramena je rozoznateľný značne zvetraný neidentifikovateľný reliéf, snáď motív meča alebo palice. Na päte kríža sa nachádza hlbšia priehlbina. V súčasnosti je značne naklonený k zemi. Nie je označený textom, či znamením, ani letopočtom a jeho datovanie (i približné) je značne obtiažne, lebo nemáme k dispozícii dokladový materiál, ani súdobé písomné pramene, či ústne zmienky. Podarilo sa identifikovať ho na starej mape z roku 1857 s nápisom „*Křižni Kamen*“.

Vedie okolo neho chodník, vychádzajúci od obecného cintorína severovýchodným smerom na Košickú horu a ústiaci neďaleko miesta, s názvom *Hvala Bohu*. Snáď ide o kríž tzv. zmierovací, ktorý má svoj pôvod v stredoveku ako prejav zmierenia a pokánia za hriešny skutok. Vtedy trestné právo pripúšťalo vykúpiť sa za smrť, spôsobenú inému človeku, odškodnením najbližších príbuzných zabitého. Uzavrela sa zmierovacia zmluva, ktorou vinník postavením kríža získal odpustenie. Môže však ísť aj o hraničné znamenie, čo zodpovedá údajom obyvateľov, že v týchto miestach sa nachádzala hranica mestských lesov a pozemkov, patriacich obci Hrašovík. Nevylučuje sa ani pôvod kultu znamenia smrti v zmysle pamätného významu. V tejto súvislosti sa objavuje spojenie s miestami tzv. krížnych ciest a tradícií, spájaných s týmito kultovými miestami, opradenými rôznymi povestami.

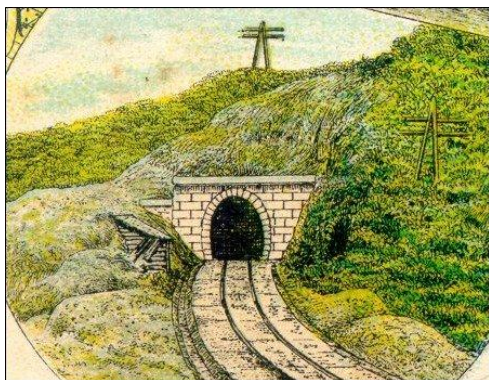
Každopádne je nález tohto kamenného kríža významným objavom a nemá zatiaľ obdobu v regiónoch Abova, Šariša a Spiša.

Mašina píska ...

Mgr. Anton Medvec

Abstrakt

Príspevok sa venuje počiatkom železničnej dopravy v Košiciach a okolí. Tá natrvalo poznačila aj obraz a život Ťahanovčanov. Do zdanlivo pokojného života obyvateľov Ťahanoviec vstúpilo páchnuce a hlučné čudo - vlak. Železnica si vyžiadala vyvlastnenie pozemkov od Ťahanovských gazdov, rôzne opatrenia a obmedzenia a

výstavbu niekoľkých technických stavieb - Ťahanovského tunela, násypov a mostov. Výstavba Košicko-bohumínskej železnice patrila medzi najvýznamnejšie technické projekty monarchie. Ťahanovčanom umožnila železnica kontakt so svetom. Obce sa dotklo aj zdvojkoľajnenie železnice v rámci výstavby Trate družby a jej elektrifikácia. Železnica je

súčasťou Ťahanoviec 143 rokov.

Výstavba Košicko-bohumínskej železnice

Obr.1: Železničná stanica v Košiciach pred rokom 1870

Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní došlo zo strany vládnych kruhov k snahe výrazne zvýšiť hospodársky rozvoj Uhorska. Významným cieľom sa v hospodárskom živote stala podpora exportu, čo si vyžadovalo výstavbu nových komunikácií, ktoré mali byť nezávislé od Viedne. V roku 1867 minister Imre Mikó vypracoval návrh na výstavbu uhorskej železničnej siete. Z 25 železničných trás v celkovej dĺžke 4820 km malo na Slovensku ležať päť. Trať, ktorá preťala Ťahanovský chotár, mala spájať Pešť s Haličou, prechádzala cez Košice a Prešov a bola trasovaná Hornádkou dolinou. Na ňu nadviazala Košicko-bohumínska železnica. Na území Slovenska bolo v priebehu rokov 1867 – 1873 vybudovaných asi 888 km železníc.

V roku 1867 bola schválená koncesia na výstavbu Košicko-bohumínskej železnice. Tá stanovovala jej ukončenie 26. 6. 1872, pričom jednotlivé úseky mali byť spustené do prevádzky postupne, a to úsek Košice – Kysak – Prešov do 1. 10. 1869, úsek Poprad – Kysak do 26. 6. 1872.

Výstavba mnohých železníc v Uhorsku bola zadávaná súkromným investorom, ktorí od vlády získali koncesiu. Na financovaní sa podieľal vo veľkej miere zahraničný kapitál. Hector Riche, hlavný akcionár a šéf bratov Richeovcov, zadal celú stavbu sebe za paušálnu náhradu 36 mil. zl. Ministerstvo financií takúto zmluvu pozastavilo, v dôsledku toho sa bratia Richeovci vzdali svojho koncesionárskeho práva a uzavreli dohodu o prevode koncesie na svojho priateľa André Langrand Dumonceaua, vlastníka bruselskej banky, ktorý zadal opäť stavbu bratom Richeovcom. Banka sa zaviazala, že zabezpečí potrebný kapitál a bratia zas, že dobudujú železnicu v stanovenom termíne. Banka však nebola schopná záväzok splniť, a preto sa obrátila na iný podnik André Langranda. Napokon sa však podnikateľ pustil do rokovania s viedenskou Anglicko-rakúskou bankou. Výsledkom bolo prenesenie všetkých koncesných práv na Anglicko-rakúsku banku, odňatie stavby bratom Richeovcom a ustanovenie novej správnej rady Košicko-bohumínskej železnice. Týmto sa finančné problémy vyriešili a stavba mohla naďalej pokračovať. Hlavnými dodávateľmi bolo združenie stavebných podnikateľov (Ignác Deutsch a syn, Adolf Tafler, Bratia Fischlovci, Heinrich Bruhl a syn a ďalší).

Trať bola stavaná ako jednokoľajná. Jej výstavba v náročne členitom teréne bola náročná. Bolo potrebné vykonať množstvo zárezov a násypov (74% KBŽ ležalo na násypoch a 26% v zárezoch) a vybudovať tunely (Ťahanovský a Margeciansky dĺžky 431 m), mosty a priepusty. Na štrkové lôžko kládli železničné koľajnice dĺžky 6,5 m a hmotnosti 35,5 kg/m, pričom sa používali dubové, bukové a smrekové podvaly. Koľajnice boli dodávané z Těšína, Teplíc a Vítkovic, ale aj z Anglicka a Belgicka.

Stavba trate pokračovala veľmi rýchlo. Pracovalo na nej 935 murárov, 2140 tesárov, 482 kamenárov, 738 mínerov, 152 lámačov kameňa a 953 iných remeselníkov. Do výstavby jednotlivých úsekov sa zapájali miestni obyvatelia. Išlo o úseky, ktoré sa stavali v tom-ktorom chotári. Stavba sa realizovala pomocou primitívneho náradia, povozmi a kárami s ťažnými zvieratami. Na stavbe pracovalo súčasne až 17 000 robotníkov. Súčasťou železnice boli aj obslužné a prijímacie budovy, spočiatku niektoré drevené, ale rýchlo nahradzované murovanými. V Košiciach sa trať napojila na staršiu Tiskú železnicu. Stanice boli navzájom spojené morseovými telegrafnými prístrojmi.

Najskôr bol dokončený úsek Košice – Kysak – Prešov, ktorý spustili do prevádzky 1. septembra 1870, čo znamenalo ročné oneskorenie oproti pôvodnému plánu. Hlavný úsek medzi Kysakom a Spišskou Novou Vsou si na svoje spriechnenie musel ešte istú dobu počkať. Do prevádzky bol spustený 12. marca 1872 ako posledný úsek KBŽ. Celkové náklady sa vyšplhali na sumu 58 237 800 zl., náklady na jeden kilometer trate predstavovali 179 900 zl. Na celej trati začal premávať jeden pár zmiešaných vlakov. Trasu Košice –Bohumín prekonal za 13 hodín a 18 minút. Prevádzkové riaditeľstvo, ktoré zabezpečovalo prevádzku na uhorskej časti trate, sídlilo v Košiciach.

Obr.2: Stanica Kysak v čase výstavby, okolo roku 1870

Košicko-bohumínska železnica patrila medzi najlepšie spravované železničné spoločnosti vo vtedajšom Uhorsku. V jej prevádzke dominovala predovšetkým nákladná doprava, z ktorej príjem tvoril 4/5 všetkých ziskov spoločnosti. Mimoriadny význam mala preprava dreva, uhlia, koksu a rúd. V osobnej preprave to bola predovšetkým turistická doprava do Vysokých Tatier. Pravidelné lôžkové vozne na trase Budapešť – Poprad boli zavedené od roku 1894. Košicko-bohumínska železnica okrem svojej hlavnej trate zabezpečovala prevádzku aj na väčšine lokálov. Technický stav sa neustále zlepšoval, postupne dochádzalo aj k výmene železných koľajníc za ocelové.

Železnica sa významným spôsobom dotkla aj obce Ťahanovce. V Ťahanovciach sa na stavbu trate musela zabrať časť lúk a nábregia Hornádu. Okraj obce ohraničil železničný násyp. Ten zároveň vytváral aj ochrannú hrádzu proti vzdutým jarným hornádkym vodám. Cez Hornád bol postavený drevený most a priecestie sa muselo zabezpečiť závorami. Stavba trate bola dobrou príležitosťou zárobku pre tunajších ľudí. Totižto vždy na úseku stavby v danom chotári sa na jej budovaní podieľali miestni obyvatelia. Až časom bola v Ťahanovciach zriadená aj zastávka vlakov.

Obr.3: Južný portál starého Ťahanovského tunela

Pre tunajších obyvateľov bola železnica jedinečným technickým unikátom, ktorý mnohokrát naháňal aj strach. Kronikár obce Trebejov na margo príchodu prvého vlaku po tejto trase poznamenal: *„Dľa rozprávania očitých svedkov bol to vraj úchvatný pohľad na prvú železnicu. Hľa, bez konského potahu pohybovali sa vozne. Všetko obyvateľstvo bolo na zastávke, aby si obzrelo ten strašný zázrak, ktorý sa pohybuje vlastnou silou. Para syčala a píšťalka tiež parou poháňaná zapískala. Bol to nevelký rušeň, ktorý sotva vládol ťahať pár vozňov štrkom naložených. Osobné vozne boli tiež malé“.*

Železnica sa stala aj miestom nových pracovných príležitostí, mnohí sa stali železničarmi, umožnila rozvoj obce, technický pokrok a spojenie so svetom. Rovnobežne s traťou vznikla nová ulica – dnešná ulica *Na Sihoti*. Od tej doby sa zmenili zvuky a vône Ťahanoviec, trať bola pomerne frekventovaná, rachot vlakov, pískanie a charakteristický dym a uhoľný pach sa stali každodennou súčasťou života Ťahanovčanov. Železnica mala aj vplyv na zanechávanie kroja. Najmä u mužov.

Obr.4: Cesta popod Hradovú, v pozadí Ťahanovský tunel

II. svetová vojna a povojnové roky

Po mníchovskom diktáte a viedenskej arbitráži Košice aj Ťahanovce pripadli Maďarsku a 10.novembra boli obsadené maďarským vojskom. V dôsledku toho sa stala ťahanovská zastávka poslednou na úseku trate. Pred Kostolanmi sa už tiahla hraničná línia. V dôsledku toho poklesla celková preprava. Osobná preprava mala často len sezónny charakter, Maďari vo veľkom dochádzali na lyžovačku do Tatier.

Obr.5: Košická stanica v čase I. ČSR

Najrušnejšie udalosti vojny sa udiali práve na stanici a železnici. Obyvatelia Ťahanoviec, susedných dedín a mesta Košice mali na dosah dejiny. Rovno pred ich zrakom sa diali nevšedné veci – nespočetné množstvo prechádzajúcich vojenských vlakov plných techniky a vojakov, ale aj srdcervúcich transportov so Židmi, ktorým nebolo v tej chvíli žiadnej pomoci. Vzácnosťou neboli ani prechody najvyšších špičiek štátu. Zavŕšením bolo neskôršie poškodzovanie trate partizánmi a jej systematické ničenie pri prechode frontu nemeckou armádou.

Ešte predtým bola tunajšia železnica smutným svedkom strašného divadla. Začali sa totiž nespočetné transporty židovského obyvateľstva do koncentračných táborov. Denne prešlo asi 6 – 8 transportov z juhu, z Maďarska. Opačným smerom prechádzali prázdne vlaky smrti, aby sa mohli v zberných táboroch znova naplniť židovským obyvateľstvom. Osobná preprava bola preto zredukovaná. Tento ruch trval na železnici asi 3 mesiace. Preprava tovaru a osôb sa vrátila do starých koľají až po ukončení transportov, išlo najmä o peážne vlaky. Nákladné vlaky boli naložené predovšetkým palivovým drevom a železničnými podvalmi.

Po prechode frontu v januári 1945 ostala železničná trať zničená. Všetky mosty vyhodené do povetria, koľajnice vytrhané, stroje zničené. Tunel mal zasypanú klenbu. V celej doline nastal pokoj a ticho.

Pre oslobodenú krajinu bolo priam bytostne dôležité spojazdiť hlavné dopravné tepny. Preto každý, kto mal zdravé ruky, priložil ich k dielu na obnovu dopravy. Na trati zavládol ruch a pripravovali sa provizoriá mostov. Z použiteľných kusov koľajníc sa opravovala trať. K práci sa pridávali aj ženy a deti, pracovalo sa celé dni od rána do neskorého večera. Materiál sa zväžal z okolia na konských i kravských povozoch.

Takmer z ničoho sa budovalo čosi. Premávka na trati Margecany – Košice bola obnovená po štvormesačnom období 28. mája 1945. Avšak naďalej ostal neprejazdný úsek Kysak – Prešov kvôli poškodeným viaduktom na Hornáde a Svinke. Naďalej pokračovala obnova mostov a v dôsledku opravy trate stále stúpala frekvencia prepravy.

Obr.6: Oprava vojnou zničenej klenby starého Ťahanovského tunela

Bezprostredne po vojne, ale najmä po komunistickom štátnom prevrate, sa dominantné postavenie štátu presadilo aj v doprave a na pracoviskách železníc prebehli čistky. Už zásada Košického vládneho programu (KVP) vravela o tom, že verejná doprava má byť národným majetkom. Dňom 1.1.1949 došlo k poštátneniu doposiaľ súkromných železníc, leteckých spoločností, automobilovej i lodnej dopravy. Súčasne boli zriadené štátne dopravné podniky Československé dráhy (ČSD), Československá automobilová doprava (ČSAD), Československé aerolinie (ČSA). Príslušným zákonom sa doriešili všetky náležitosti týkajúce sa poštátnenia Košicko-bohumínskej železnice. V roku 1950 bol prijatý Zákon o dráhach č. 97/50, ktorý bol s dodatkami a úpravami v platnosti až do roku 1996.

Výstavba Trate družby

Už hneď po vojne si narastajúca frekvencia prepravy na úseku trate Čierna nad Tisou – Žilina vyžadovala zdvojkolajnenie. Prvotné nedokonalé projekty sa neustále vylepšovali najmä v rokoch 1952 a 1953. Prípravné práce na stavbe dvojkolajnej trate sa začali koncom roka 1950. Nazvali ju Traťou družby. Išlo o úsek celej magistrály od západu až po Čiernu nad Tisou. Prípravné práce na úseku Košice – Kysak a Kysak – Margecany začala firma Baraba, strediskom bol Kysak. Po likvidácii firmy Baraba práce na úseku prevzala Trať družby. V súvislosti s výstavbou trate sa značne komplikovala bežná doprava. Zaviedli sa brigádnické vlaky prevážajúce na stavbu robotníkov, stúpla

frekvencia nákladnej dopravy a zo stavby sa denne odvážalo asi 100 vozňov zeminy. Na stavbe však dochádzalo aj k častým nehodám, síce nie závažným.

Na úseku Kysak – Margecany si situácia vzhľadom na plánovanú výstavbu vodného diela Ružín vyžadovala kompletnú prekládku trate. Na úseku Košice – Margecany boli vybudované tri nové tunely – Ťahanovský (320 m, Ružínsky – 131 m a najdlhší Bujanovský – 3410 m). Medzi unikátne a inžiniersky náročne stavby patril Ružínsky viadukt.

Nedostatočná a nekoordinovaná príprava mala na svedomí niekoľko zosuvov na trati železnice. Pri výstavbe sa používalo pomerne veľké množstvo mechanizmov. Úseky budovali podniky Trať družby, n.p., Železničné staviteľstvo Košice a Stavebnomontážny úsek ČSD Košice. V roku 1953 tu zamestnávali okolo 12 200 robotníkov, čo znamenalo obrovskú koncentráciu pracovných síl. Tunely budoval podnik Baraba, n.p., mosty dodala Mostáreň Brezno a zmontovali ich Hutní montáže Ostrava a Ocelové stavby Brno.

Vrcholným rokom výstavby novej trate na tomto úseku bol rok 1953. Trať medzi Kysakom a Košicami sa mimo Ťahanovského tunela a kysackého zárezu dokončievala. Na záreze sa posledný odstrel uskutočnil koncom roka 1953, kedy došlo k prerazeniu skaly. V roku 1954 práce pokračovali, kládli sa koľaje a budovali mosty cez Hornád.

27. októbra 1955 sa uskutočnili rýchlostné skúšky na novej Trati družby a 28. októbra začala dvojkoľajná premávka.

Celá trať na úseku Čierna nad Tisou – Spišské Vlachy oficiálne spustili do premávky 5. novembra 1955, o mesiac skôr, než bol vládou stanovený termín. Slávnostný akt otvorenia premávky sa začal vo Spišských Vlachoch. Po oficiálnych ceremóniách pokračoval vlak svojou jazdou do Košíc s vládnu delegáciou. Investícia si vyžiadala premiestniť 7 450 000 m³ horniny a zeminy, zabudovať 203 000 m³ betónu a postaviť 26 mostov s dĺžkou nad 10 m.

Vlakové nešťastia v dôsledku stále sa zlepšujúcej techniky a zvyšovania pracovnej morálky zabezpečovacieho systému sa redukovali a stali sa sporadickými.

Po vojne zabezpečovala parná trakcia 96% výkonov železníc, pričom sa spotrebovalo 10% uhlia vyťaženého vo vtedajšom Československu. Denne na Slovensko bolo pre tento účel nutné dovážať 7 vlakov uhlia. Vládnou prioritou sa stala elektrifikácia železníc v rozmedzí najbližších 20 rokov. Ako prvá bola elektrifikovaná trať Žilina – Spišská Nová Ves (1956). V roku 1959 sa začalo so základnými prácami pri elektrizácii trate na dráhe Košice – Spišská Nová Ves, na ktorej parnú mašinu nahradil elektrický rušeň v roku 1961. Trať Kysak – Prešov zelektrizovali v roku 1978. V roku 1970 na Slovensku parná trakcia zabezpečovala už len 14,2 % výkonov železníc. V roku

1980 už parná trakcia bola úplne vytratená, 63,1 % výkonov ČSD zabezpečovala elektrická trakcia a 36,9 % motorová, v roku 1990 však už motorová mala len 26,4 % podiel výkonov. Mnoho strojov, rušňov a vozňov skončilo na „železničnom cintoríne“ a k obnoveniu toho, čo sa ešte dalo obnoviť, došlo až po revolúcii a parná trakcia sa začala udržiavať len sporadicky na nostalgických jazdách.

Použitá literatúra

- Archív Generálneho riaditeľstva Železníc Slovenskej republiky Bratislava. *Odpisy kroník železničných staníc.*
- Archív Obecného úradu Trebejov. *Kronika obce Trebejov*, s. 9.
- KOLEKTÍV: *Ťahanovce. Dejiny obce.* Košice 2011, 96 s.
- KUBÁČEK, Jiří a kol.: *Dejiny železníc na území Slovenska.* Bratislava 2007, s. 49 - 52, 75 - 76.
- MEDVEC, Anton: *Kysak v poodhalení dejín.* Košice 2013, s. 93 - 95, 217 - 221.
- MEDVEC, Anton: *Kostoľany - lastovičie hniezdo v Božej dlani.* Košice: 2013, s. 89 - 93.
- Slovenský národný archív Bratislava. *Zbierka staničných kroník.*

Štefan Leonard Kostelníček, východoslovenský a ťahanovský ornament

PhDr. Gabriela Čiasnohová

Abstrakt

Štefan Leonard Kostelníček (občianskym menom Štefan Kostelníček), narodený v Spišskej Starej Vsi 14.2.1900, zomrel 19.9.1949 v Košiciach, pochovaný bol v rodisku. Po predčasnom odchode z vyššieho gymnázia v Levoči musel narukovať do armády v prvej svetovej vojne. Po návrate študoval a nedoštudoval v Trnave teológiu, bol osvetovým pracovníkom v Spišskej Starej Vsi, neskôr v Košiciach, redaktorom a študentom Eugena Króna v grafickej a kresliarskej škole v Košiciach. V štúdiu maliarstva pokračoval ďalej v Prahe. Akademický maliar, najvýznamnejší slovenský ornamentalista, zberateľ, tvorca a zakladateľ SLOVENSKEJ ORNAMENTIKY, povýšil

ľudový ornament na umenie. Zaznamenal nielen slovenský, moravský, rusínsky, či ukrajinský ornament, ale podrobnejšie ho zmapoval v západnej, strednej i východnej časti Slovenska. Z okolia Košíc to bol konkrétne ťahanovský a myslavský ornament. Organizoval predajné putovné výstavy svojej ornamentálnej tvorby a založil sieť predajní suvenírov po celom Slovensku. Pracoval tímovo. Ateliéry, vydavateľstvá a nakladateľstvá ornamentálnej tvorby mal v Košiciach, Brne, Poprade, Prešove, Bratislave, Štrbskom Plese, Starom Smokovci a Ružomberku.

Namiesto úvodu

Predkom Ťahanovčanov môžeme my Slováci ďakovať za pričlenenie Abovskej župy – Košíc a okolia do prvej Československej republiky a neskorších štátnych útvarov.

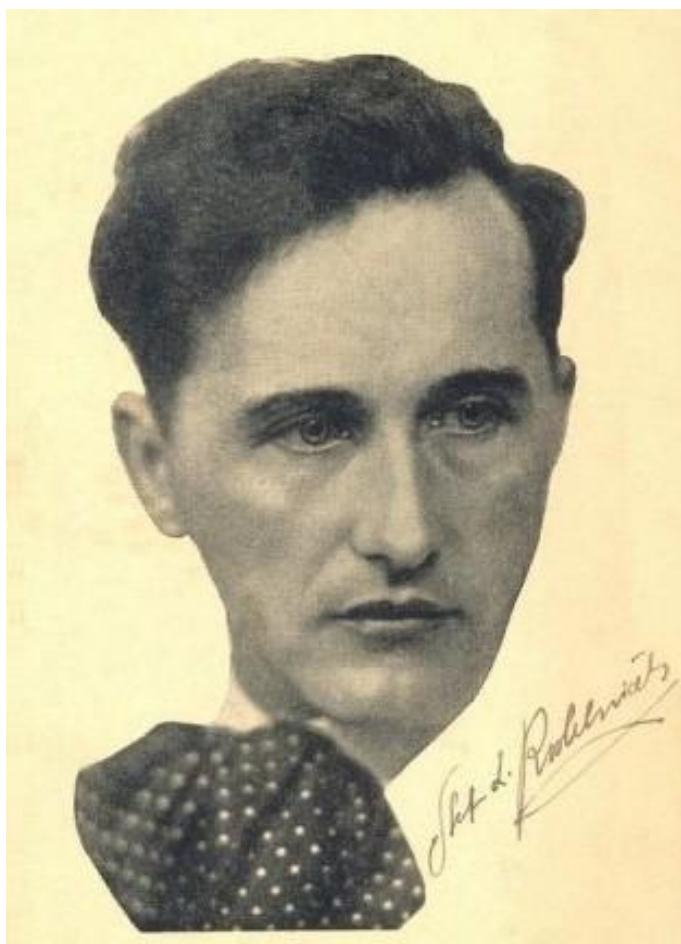
„ZAUJÍMAVÁ JE EPIZÓDKA Z TÝCH ČASOV, KEĎ SA USTALOVALI SLOVENSKO-MAĎARSKÉ HRANICE. ČLEN MAĎARSKEJ KOMISIE NADPORUČÍK GRÓF CSÁKY ŽIADAL FRANCÚZSKU MISIU, ABY KOŠICE PRIRIEKLA MAĎARSKU, BO I OKOLIE KOŠÍC JE MAĎARSKÉ. NÁŠ ČLEN, KAROL MURGAŠ, ŽIADAL PRESVEDČIŤ SA O TOM. I POŠLA KOMISIA DO

ŤAHANOVIEC A NENAŠLA TAM ANI JEDINÉHO MAĐARA. FRANCÚZSKY GENERÁL SA NAD TÝMTO POZASTAVIL A UPOZORNIL CSÁKYHO, ABY HO NEZAVÁDZAL. „POUŽÍVAM VŠETKÝCH PROSTRIEDKOV, O KTORÝCH SA DOMNIEVAM, ŽE MÔŽEM NIMI POSLÚŽIŤ SVOJEJ VLASTI,“ POVEDAL GRÓF CSÁKY.“

Zdroj: Sedlák, Imrich: Anton Prídavok Vrásky času, Poézia. Próza. Dráma. Publicistika, Korešpondencia, Bibliografia, Matica slovenská, Martin 2007, str. 297.

Stručný životopis a pôsobiská

Štefan Leonard Kostelníček sa narodil 14.2.1900 v Spišskej Starej Vsi ako posledné, siedme dieťa v chudobnej roľníckej rodine. Ľudovú školu navštevoval v rodisku. V ďalšom vzdelávaní pokračoval v Podolínci. V roku 1915 ho odtiaľ pre proslovenské správanie vylúčili. Nastúpil do vyššieho gymnázia v Levoči, a v roku 1918, ešte pred maturitou musel narukovať do 1. svetovej vojny. Po návrate z vojny študoval v reholi u františkánov v Trnave. Odtiaľ odišiel zo zdravotných a rodinných dôvodov. V rodisku, v roku 1921, založil spolok „Ústredie magurských Slovákov“ s viacerými odbormi. V rokoch 1923 - 1925 vydával dvojjazyčné regionálne periodikum Naša Magura. V roku 1925 boli premenované na „Národnú obranu“. Noviny nepravidelne vychádzali až do roku 1927. Po maturite na gymnáziu v Prešove v roku 1925 začal študovať v Košiciach. Nastúpil do prvej súkromnej kresliarskej a grafickej školy Eugena Króna (1.5.1882 Sobrance – 7.1.1974 Budapešť) na Slovensku. Už pred nástupom do školy mal 4000-vú zbierku ornamentov. Škola bola v budove vtedajšieho múzea, kde bol riaditeľom JUDr. Jozef Polák (5.2.1886 Praha – 1945 Osvienčim). Dnes je to Východoslovenské múzeum na Námestí Maratónu mieru 2. V roku 1926 si v Košiciach založil ateliér, ktorý bol zameraný na slovenský ornament. Na papier maľoval ornamentálne obrazy, pohľadnice, diplomy a iné. Maľoval na keramiku, porcelán, drevo. Ľudovým ornamentom dekoroval dedinský a iný nábytok. Neskôr zdobil sklo a iné úžitkové predmety. Pracoval tímovo. V roku 1927, po odchode Eugena Króna, svojho priateľa, pokračoval v štúdiu v Prahe u akademického maliara ukrajinského pôvodu Uvarova. Po pražských štúdiách pôsobil v Brne. Študoval moravský ornament a založil „Vydavateľstvo jubilejných obrazov Š. L. Kostelníčka“, kde vydával aj pohľadnice. „Maliareň slovenskej ornamentiky Štefana Leonarda Kostelníčka v Košiciach“ na Kováčskej ulici číslo 73, na 1. poschodí, fungovala do novembra roku 1938, kedy Košice - pred II. svetovou vojnou - obsadili Maďari. V roku 1929 býval napríklad na Mäsiarskej ulici číslo 26 v Košiciach, kde bol evidovaný ako maliar a redaktor.

Obr.1: Štefan Leonard Kostelníček (umeleckým menom Kostelníček)

Z Brna sa Kostelníček v roku 1936 presťahoval do Popradu a otvoril si „Maliareň slovenskej ornamentiky s odbornými silami“. Založil aj vydavateľstvo. V tom čase v rozhovore uviedol, že doteraz predal vyše 700 tisíc dopisníc a že jeho ornamentiky z rokov 1927 a 1934 sú vo všetkých československých školách, múzeách a knižniciach, tiež v múzeách a knižniciach okolitých štátov (Poľsko, Rusko, Maďarsko, Rakúsko, Nemecko, Francúzsko a Anglicko). Jeho tvorba dosiahla vrchol v rokoch 1939-1945, v období 1. Slovenskej republiky, kedy žil a pôsobil v Bratislave. Veľký ateliér aj s výstavnými priestormi „Stálej expozície Štefana Leonarda Kostelníčka“ mal 11 miestností na Hlinkovom námestí. Zamestnával tam 30 mladých umelcov a umelkýň, pod vedením Jozefa Pavlíka. V prvej polovici štyridsiatych rokov sa zdržiaval a s menším počtom spolupracovníkov pracoval aj v Tatrách, na Štrbskom Plese.

Po roku 1945, keď sa mu prestalo dariť, pôsobil so svojimi spolupracovníkmi striedavo v Starom Smokovci, Ružomberku, Demänovskej doline a Lúčkach. Ako slovenský vlastenec a národovec bol po vzniku 2. ČSR málo žiadaný, čo negatívne ovplyvnilo jeho aj tak narušené zdravie. V roku 1948 opäť začal stúpať záujem o jeho tvorbu. Na realizáciu väčších objednávok však nemal dostatočný kapitál.

Ateliéry, nakladateľstvá a vydavateľstvá mal počas života v Košiciach, Prešove, Brne, Poprade a v Bratislave. V povojnovom období sa najdlhšie udržal ateliér v Ružomberku.

Od roku 1925 do roku 1945 usporiadal okolo 65 výstav, väčšinou putovných, spojených s predajom nielen obrazov a tlačí, ale aj zdobeného skla, keramiky a úžitkových drevených predmetov. Najviac vystavoval na Slovensku, často v spolupráci so spolkom Živena. Zomrel náhle, 19. 9. 1949 v Košiciach, počas súkromnej i pracovnej cesty. Pochovaný je v rodisku.

Obr.2a,b: Spišská Stará Ves, pamätník umelca na námestí, náhrobná tabuľa na miestnom cintoríne

Stručný prehľad tvorby

Rok 1925

1. „Deklarácia slovenského národa“ Martin 30.10.1918, (nazývaná aj „Martinská deklarácia“), vydaná v Košiciach roku 1928;
2. „Provolání Národního výboru o samostatnosti československého státu“;
3. „Lidé českoslovenští“;
4. Ornamentálne rámovanie okolo poslednej slohy Hviezdoslavovej básne Masarykovi od študenta Š. L. Kostelníčka - dar prezidentovi Masarykovi k 75. narodeninám.

Rok 1926

1. Trojfarebný obraz (žltá, červená, modrá) svätého Václava k 1000-ročnému jubileu panovania 929 – 1929, vydaný v Košiciach;

Rok 1927

1. „Slovenská ornamentika I. časť“ Teoretická časť obsahuje 5 listov v ôsmich rečiach (slovensky, česky, poľsky, rusky, maďarsky, francúzsky, nemecky, anglicky); ornamenty na 16 ukážkových osemfarebných listoch; vydaná bola v Prešove (litografia Užhorod), neskôr i v Košiciach (litografia Hermes);

Rok 1928

1. „Česko – slovenská dohoda, Pittsburg 30. 5. 1918“ (nazývaná aj „Pittsburská dohoda“) – k 10-ročnému jubileu;
2. „Obraz kragujevackých mučedníkov“;
3. „Staroslovanský Otče náš“;
4. Jubilejné pohľadnice, 1 séria (10 kusov) k 10. výročiu vzniku Československej republiky 1918 – 1928;
5. Slovenská hymna „Nad Tatrou sa blýska“;
6. Česká hymna „Kde domov můj“;
7. Jubilejný „Almanach literárneho odboru MO MS v Košiciach“ pod vedením p. Neresnického, vydaný v Košiciach, ilustrácie: ČB grafika – písmená, koncovky a pestrofarebný „Slovenský ornamentálny námet“.

Rok 1929

Tlače, citáty vydané v Košiciach:

1. „Milovať vlasť, milovať materinskú reč. Vlasťou Slováka je Československá republika, materinskou rečou slovenčina.“ Citát z knihy „Milan Rastislav Štefánik“ od Alojza Zbavitela, k 10. výročiu úmrtia generála;
2. Ján Kollár: „Slávme slávne slávu slávnych Slávov“;

3. M. R. Štefánik: "Pre ľudí pevného predsavzatia a vytrvalosti niet nemožností".

Rok 1930

1. „Slovenské kuplety“ vydal kníhtlačiar a kníhkupec Július Kustra v Košiciach;
2. Obraz Cyrila a Metoda s chorálom Nitra, milá Nitra, zdobený ornamentmi – k 100-ročnému výročiu postavenia prvého kresťanského kostola v Nitre;
3. Obraz „T. G. Masaryk zasloužil se o stát zákon ze dne 26. února 1930“.

Rok 1931

1. Dopisnice/pohľadnice (4 ks) – orolské telovýchovné slávnosti v Košiciach dňa 5.7.1931, v deň výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda.

Rok 1933

1. Jubilejné pohľadnice, 1 séria (10 kusov) na „Pribinove slávnosti“ v Nitre pri príležitosti 100. výročia založenia prvého kresťanského kostola. Vydané boli v Brne. *Dnes sú na internete.*

Rok 1934

1. „Slovenská ornamentika II. časť“ - Ornamentika vo výšivkách slovenského ľudu. Teoretická časť má 10 strán v piatich rečiach (slovensky, česky, poľsky, maďarsky, nemecky); 16 ukážkových 8-farebných listov ornamentov. Vydaná a vytlačená bola v Košiciach;
2. Dekorovaný farebný obraz s citátom Dr. M. R. Štefánika: „Veriť, milovať, pracovať“ a vkomponovanou Mohylou na Bradle (architekt Dušan Samuel Jurkovič) - k 15. výročiu úmrtia generála;

Rok 1936

1. „Za tú našu slovenčinu“ – čiernobiela (ČB) dekorovaná obhajoba Andreja Hlinku pred uhorským súdom v roku 1906. K 30. výročiu bola vydaná v Poprade;
2. Portrét generála Dr. Milana Rastislava Štefánika, ČB grafika, vydaná v Poprade. Vyšla aj ako dopisnica/pohľadnica (možno aj neskôr, ale pretože popradský ateliér bol otvorený roku 1936, tak skôr nemohla byť vydaná. Možno až roku 1940 pri príležitosti 60. výročia narodenia).

Rok 1937

1. Obraz „T. G. Masaryk zasloužil se o stát zákon ze dne 26. února 1930“ vydaný ako pohľadnica pri príležitosti úmrtia T. G. Masaryka 14.IX.1937 (*7.III.1850), vydaná v Bratislave.

Rok 1939

1. Bohato zdobený obraz „Andrej Hlinka sa zaslúžil o slovenský národ“. Na základe jednohlasného prijatia zákona č. 83 Slovenským snemom zo dňa 25. apríla 1939. Obraz bol hodnotený na 10 tisíc Sk.;
2. Čiernobiely smútočný obraz, portrét Andreja Hlinku s textom: „Národe môj, či budem žiť, alebo v hrobe hniť, milovať ťa neprestanem.“ (27.IX.1864 – 16.VIII.1938) – 1. výročie úmrtia;
3. Obraz slovenskej hymny počas prvej Slovenskej republiky „Hej, Slováci!“ podľa textu Samuela Tomášika na poľský nápev - z polovice 19. storočia. (Slovenský štát od 14.3.1939; Slovenská republika od 21.7.1939 do 8.5.1945);
4. Pamätné dopisnice/pohľadnice venované 1. výročiu úmrtia Andreja Hlinku. Pôvodný text na obraze „Národe môj, či budem žiť, alebo v hrobe hniť, milovať ťa neprestanem“ bol na pohľadnici upravený na: „Národe môj, či budem žiť, alebo mrieť, milovať ťa neprestanem“.
5. Pamätné dopisnice/pohľadnice venované 15. výročiu úmrtia Dr. Milana Rastislava Štefánika;
6. ČB grafika k voľbe prezidenta Slovenskej republiky Jozefa Tisu s jeho heslom „Verní sebe svorne vopred!“ a dátumom 26.10.1939.

Rok 1943

1. „Slovenská ornamentika I. časť“. Teoretická časť - totožná s tou z roku 1927 - v slovenčine a nemčine má 4 strany; 16 originálnych ČB ukázkových listov (perovky). Vydaná a vytlačená bola v Bratislave;
Pohľadnice vydané v Bratislave pri príležitosti otvorenia železnice Prešov – Strážske 5.9.1943:
 - a) podľa obrazu „Andrej Hlinka: Za Boha život za národ slobodu“,
 - b) „Jozef Tiso: Verní sebe svorne napred“ – heslo orámované ornamentmi.

Rok 1945

1. Originálna „Slovenská ornamentika II. časť“. Originálna teoretická časť v slovenčine má 6 strán; zo 16. ukázkových listov sú prvé štyri päťfarebné, 5.- 16.

list ČB - perovky. Vydaná v Bratislave, vytlačená v Nových Zámkoch 1945(?)-1948(?);

2. Dopisnice/pohľadnice venované Vseslovanskému dňu na Devíne, 5.7.1945, spomienka na príchod sv. Cyrila a Metoda:

a) „Dedičstvo otcov zachovaj nám pane ...“,

b) „Všetci sme Slovania tam od sňaznej Tatry ...“;

3. Pohľadnice/dopisnice venované 1. výročiu SNP 29.8.1944 v Banskej Bystrici;

4. Obraz evanjelickej modlitby „Hrad přepevný jest Pán Bůh náš ...“

Rok 1948

1. Sériá pohľadníc - k XI. všesokolskému zletu v Prahe - vydaná v Brne;

2. Diplom futbalového zväzu zo Žiliny, z Považskej župy zo dňa 17.5.1948 – autorom je niekto z Kostelníčkovej dielne, je to jeho škola.

Roky 1940-1945

umelec striedavo žil a pracoval v ateliéri na Štrbskom Plese tvoril aj neornamentálne zátišia, krajinky a ikony. Tieto práce, bohužiaľ, nie sú známe.

Od roku 1945 do roku 1949

vydal so stále sa znižujúcim počtom a často sa meniacimi spolupracovníkmi množstvo ornamentálnych pohľadníc. Maľovali diplomy, sklo, drevo, nábytok i keramiku v ateliéroch v Bratislave, Tatrách, Lúčkach, Ružomberku a inde.

Bol mimoriadne nadaným a zručným kresliarom. Je známe, že okrem ornamentov kreslil a maľoval portréty i štylizované postavy v krojoch.

VÝCHODOSLOVENSKÝ ORNAMENT

Autor ho zaradil do I. časti Slovenskej ornamentiky z roku 1927 (dva listy) a do II. časti Slovenskej ornamentiky z roku 1934 (šesť listov), zameranej na výšivky, okrajovo aj kožené aplikácie.

Rozbor ornamentiky s poukázaním na zaznamenanie ť a h a n o v s k é h o o r n a m e n t u .

Pozn. Texty prevzaté priamo z publikácií rešpektujú vtedajšiu slovenčinu.

Kostelníčková Slovenská ornamentika slúži i dnes na pochopenie ornamentu, cvičenie pamäti, orientáciu v priestore, rozvoj farebnej harmónie a kresliarskych zručností, vlastnú fantáziu pri samostatnej štylizácii ornamentu, ornamentálnych kompozícií a podobne. Je dokladom umu, citu a lásky našich predkov.

Slovenský ľud tvoril (a niekde hádam i dnes ešte ojedinele tvorí) ornamentálne výzdoby bez všetkých predlôh „z hlavy“. Ak sú v jeho výzdobe aj cudzie vplyvy a prvky, sú prispôsobené podľa jeho citu a vkusu, čím dostali úplne slovenský ráz. Ľudoví tvorcovia tak prejavili veľkú a vzácnu duševnú schopnosť, technickú zručnosť a tvorivosť. Slovenské výšivkárky nepoznali kopírovanie vzorov. Pri predkresľovaní vlastných vzorov a ľubovoľne zostavovaných ornamentálnych kompozícií používali ako pomôcku z papiera vystrihnuté krúžky alebo náprstky, mince, gombíky a podobne. Kompozície vždy prispôbovali účelu zdobeného – vyšívaného predmetu. Či to bol kroj a jeho súčasti, alebo ozdobné predmety: dečky, uteráky, obrusy, „kútnice“, obradné plachty, šatky, záclony a iné. Vyšívaniu podľa takto predkresleného vzoru sa hovorilo, že je to vzor na „pomaľovanie“, alebo že je to ornament „vypísaný“.

SLOVENSKÉ VÝŠIVKY, s dominantným *rastlinným ornamentom*, môžeme podľa spôsobu ich použitia rozdeliť na:

- krojové,
- výzdobné,
- výšivky kožušníkov (kušníerov) a krajčírov.

Krojové a výzdobné sú výtvorom a doménou žien. Tvorili ich „z hlavy.“ Tretie zas vytvorili vynikajúci jednotlivci, ľudoví umelci. Krojové výšivky sa opierajú o tradičné, 200-300 ročné ľudové vzory. Najobľúbenejšie rastlinné motívy sú ruže, tulipány, ľalie, zvončeky, karafiáty a rôzne druhy lístkov. *Živočíšne motívy* sú zriedkavejšie. Z vtákov sú to hlavne – kohúty, pávy a holuby. Menej často jelene a iné. Z dvoj- i viacfarebných, pekne zladených *geometrických ornamentov* používaných hlavne v tkáčskych technikách sú na východnom Slovensku známe a typické vzory v Ždiari a Ružbachoch na Spiši. V Abovskej župe je to v Myslave a okolí Košíc. Na tkanie textílií s originálnymi jednoduchšími i krásnymi zložitými vzormi sa používajú krosná, ktoré sa v rôznych oblastiach Slovenska aj rozdielne nazývajú. V krížikovej geometrickej výšivke sa najčastejšie používajú obyčajné krížiky, hviezdičky a rôzne viachranné tvary, zgeometrizované, štylizované kvety (napríklad ruže) alebo zvieratá (pávy, jelene, motýle). Tvorkyne a tvorcovia ich upravovali do pásov, bordúr alebo kytíc. *Geometrické krížikové výšivky* predstavujú našu najstaršiu tradíciu a udržiujú sa v hornatých oblastiach až dodnes. Napríklad v Podkoniciach na Horehroní sa dodnes vyšívajú originálne červeno-čierne vzory na bielom podklade. Aj pri najjednoduchších tkaných vzoroch je

rešpektovaná spomínaná trojfarebnosť. Krížikové vyšívanie u nás je podobné prácam huculským, rusínskym, ukrajinským a ruským (Karpatské Hory, Podkarpatská Rus).

Dôležité je spomenúť bývalé stredisko nádherných ornamentálnych krajok, pestrých a mnohofarebných, zlatom i striebrom spracovaných v Solivare pri Prešove, odkiaľ mali veľký odbyť už pred 1. svetovou vojnou. Pozri tiež činnosť rakúskeho spolku ISABELLA (1895-1918).

Slovenské ornamentálne výšivky majú veľkú farebnú rozmanitosť. Od bielej, žltej, oranžovej a červenej, cez bordovú, zelenú a modrú k odtieňom ružovej, fialovej a hnedej. Zriedkavo sa vyskytuje čierna. Keď áno, tak je to najčastejšie pri geometrickom ornamente - krížikovej výšivke, alebo ako podkladová farba.

Výšivky krojové, ozdobné i kožušnicke spočiatku bývali jedno- alebo dvojfarebné a mali viac magický a rituálny význam. Až neskôr a postupne prevládla ich dekoratívna funkcia. Farebná škála sa rozšírila po objavení syntetických farieb v dôsledku rozvoja priemyslu. Vyšívalo sa na kožušiny, hrubé i jemné plátno, hodváb, zamat, tyl a podobne. Používala sa vlna, ozdobné šnúry, bortne, lemovky, stuhy a šnúročky, bavlnené priadze, hodvábne a iné nite – podľa účelu výšivky, odevu či ozdobného predmetu.

V 19. a prvej polovici 20. storočia ostali najobľúbenejšími farbami slovenských výšivkárok červená, modrá a žltá. Pri vyšívaní cirkevných obradných rúch a neskôr i odevov a ozdobných predmetov pre šľachtu používali strieborné a zlaté nite.

V 1. časti *Slovenskej ornamentiky z roku 1927* na posledných dvoch ukázkových listoch zo šestnástich, umelec zachytil krojové, ozdobné i kožušnicke výšivky z východoslovenského prostredia – výlučne rastlinný ornament.

List XV. – Ukážky ľudovej ornamentiky z krajov východného Slovenska

Slovenská výzdoba v XVII., XVIII., XIX. a XX. storočí. Číslo vzoru 1, 2, 3 výzdoba „huňky“ (*priliehavý kabátik z bieleho jemného súkna, podšitý flanelom*) z obce „ŤAHANOVCE u Košíc“.

Obr.3: List XV., číslo vzoru 1,2,3

Číslo vzoru 4, 5 hlavné motívy v župe XX. (Šariš-Abauj).

Číslo vzoru 6 chrbát „kožucha“ z obce Lendak, župa XIX. (Spiš).

Číslo vzoru 7, 8, 9 z červenej kože vystrihované kvety.

Číslo vzoru 11 výšivka na barnavom kožúšku z obce Ždiar, župa XIX. (Spiš).

Číslo vzoru 12 kombinovaná kytica s vyšitými a koženými kvetmi, župa XX. (Šariš).

List XVI. – Obruba antependiuma

Obruba antependiuma (*ozdobný záves upredu na oltári*) z plátna s vetvovými kytkami, vlnenou niťou vyšitými zo XVII. storočia zo svidníckeho kostola č. 1.

Číslo 2, obruba z plátna hodvábnou niťou vyšívanými granátovými jablkami a tulipánmi zo XVII. storočia.

Číslo 3, výšivka na plátne z XVIII. storočia v mokrolužskom katolíckom kostole. (*obec Mokroluh pri Bardejove*).

Obr.4: List XVI., ornament č.3

Šesť listov zo šestnástich venoval ornamentalista Štefan Leonard Kostelníček v 2.časti *Slovenskej ornamentiky vydanej v roku 1934* východnému Slovensku.

List II.

Motívy východného Slovenska vyšívané a z kože vystrihované.

II. VÝCHODNÉ SLOVENSKO

Obr.5: List II., šesť ornamentov, prvý je ťahanovský tulipán

List X.

Č. 1, 2, 3, 4, 5, 7 „záhradka“ ornamentálny pás okolo „fartuška“ – zástery ženskej a mužskej „v Myslave“ a okolí Košíc. Mužské zástery dopĺňujú a zdobia mužský kroj len v niektorých regiónoch východného Slovenska, č. 6, 8, chrbát mužskej vesty v Myslave a v okolí Košíc.

X. VÝCHODNÉ SLOVENSKO

Obr.6: List X., ornament č.5

Kožuchy, kožušky a kožuchové vesty (bez rukávov), nazývané aj „kožušanky“ sú rôznofarebné: biele, žlté, tmavočervené a tmavohnedé. Kožuchy, huňky a veľké malebné haleny na východnom Slovensku javia sa v plnej nádhere na listoch IX, X, XI, XII a XIII.

List XI.

Kožuchy vyzdobujú rôznofarebnými, z kože vystrihovanými rastlinnými ornamentmi. Tieto našívajú a striedavo s vyšitými ornamentmi kombinujú do krásnych kompozícií kytíc a pásov. Č. 1, 2, 3 chrbát a predok kožuška mužského zo Ždiaru pod Tatrami (Spiš), č. 4, 5 výzdoby kožuškov zo Spiša, č. 6 chrbát modrej mužskej vesty (Spiš).

XI. VÝCHODNÉ SLOVENSKO

Obr.7: List XI., ornament č.3

List XII.

Č. 1, 3, 4, 5, 6 z kože vystrihnutý, našívaný a vyšitý ornamenty na kožušku z Tatranského kraja a iných východoslovenských obcí, č. 2 výzdoba čiernej vesty zo župy šarišskej.

XII. VÝCHODNÉ SLOVENSKO

Obr.8: List XII., ornament č.5

List XIII.

Zdobenými kožuchmi na východnom Slovensku vyniká šarišská a abovská župa. Príkladom sú výšivky ženského kožuška (v župe šarišskej a „abaujskej“), č. 9 výšivka mužskej huňky zo súkna z ŤAHANOVIEC a okolia Košíc.

XIII. VÝCHODNÉ SLOVENSKO

Obr.9: List XIII., ornament č.9

List XVI.

Kostolné výšivky z „Bardiovského múzea“ zo 16., 17. a 19. storočia. Ide o rôzne kompozície rastlinného ornamentu. Sú to tulipány, granátové jablká, ruže a ľalie doplnené vlnovkami (stonkami) a lístkami rôznych tvarov i veľkostí. Prevláda zlatá farba. Z iných odtieňov je to purpurová, bordová, modrá a okrajovo aj žltá. Zelená sa takmer nevyskytuje. Ornamenty sú komponované do kruhu, do kytíc a trojuholníkov.

Obr.10: List XVI., ornament č.7

Časti mužského a ženského odevu, ktoré boli najčastejšie zdobené motívmi s ornamentmi.

Mužský odev

Košľa (košuľa).

Gate (gače).

Záster (šorc).

Nohavice (hološne; dreľuchovo nohavky).

Kožúšok (brušľak).

Trojštvrtový kabát (huňa).

Mentieka- sviatočný kabát (mentek).

Dlhý biely súkenný kabát (čuha).

Kabát z chlpatého súkna (guba, gubaňa).

Vesta (ľajblik).

Klobúk (kalap).

Šál (hajštuch).

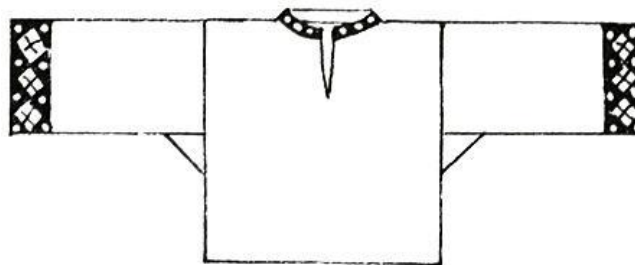
Obr. 11a,b: vesta,

guba

Obr. 11c,d: gate

košľa

Ženský odev

Spodník (podolok).

Oplecko (*oplečko*).

Sukňa (*sukňa*).

Vrchná sukňa (*kabat*).

Živôtik (*lajblik*).

Živôtik prišitý na *kabat* (*vist*).

Kožúšok (*bruslák*).

Priliehavý vyšívavý kabátik zo súkna podšitý flanelom (*huňka*).

Záster (*fartuch*).

Čepiec (*čepec*) na čepiec sa uväzovali štvorcové šatky; na prelome 19. a 20. storočia to bola obĺžniková plátenná *podvička* zdobená výšivkou.

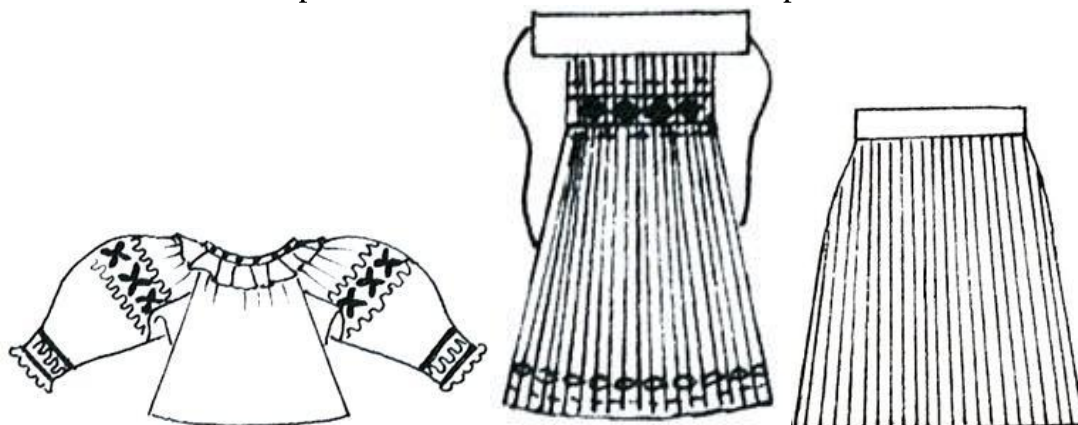
Opasok (*pas* – súkenný; *šnorky* – vlnené farebné tkanice).

Proti dažďu si ženy na hlavu a plecia prehadzovali krížom preložený štvorcový *obrus*. Čelenka – *parta* v minulosti ju vo sviatok nosili dievky, neskôr len nevesta.

Čierna zamatka - čelenka pod čepcom cez čelo – *kantarik*.

Obr.12 a, b: živôtik spredu a zozadu, kožuch spredu a zozadu

Obr.12c, d, e: oplecko, záster, sukňa

Obuv – kožené krpce (*bočkorky*).

Sviatočná obuv – kožené čižmy. Muži si ich zdobili ostrohami. Ženy – zriedkavo nosili čižmy z červenej kože, štepované zelenou niťou.

Výzdoba

Kroj charakterizuje bohatstvo výšiviek. Okrem výšivky s množstvom rôznych techník (ažúry, plochý steh, krížiky) sa využívali i rôzne tkáčske techniky narábajúce s farebnou priadzou. Výzdoba prietkou (časť tkaniny, ozdobená vzormi, ktoré sa odlišujú od základu tkacou väzbou alebo inofarebnou priadzou) alebo výšivkou sa najviac uplatnila na plátenných súčastiach (zástery, oplecká), výšivka vlnou zase na súkenných vrchných odevoch (vesta, čuha, huňka).

Nerovnomerný vývin rôznych regiónov Slovenska z hľadiska ekonomicko-spoločenských zmien koncom 19. a začiatkom 20. storočia – napríklad zrušenie poddanstva, rozvoj továrenského priemyslu, zavedenie nových druhov práce, vznik nových komunikácií (železnice) – spôsobilo, že dovtedy menej odlišný ľudový odev sa začal výraznejšie odlišovať. Dialo sa to dvojakým spôsobom. Buď prechodom k mestskému odevu, alebo ďalším vývojom ľudového odevu. V hospodársky zaostalejších, menej prístupných lokalitách, sa odev vyvíjal tak, že sa v ňom zachovávali tradičné súčasti i pri použití nových materiálov (nové techniky, farebná škála, vzory,...).

PRÍSLOVIA A POREKADLÁ

*Ja som krajšia ako ty, mám kožušok vyšitý.
Ktože ti ho vyšíval, keď som doma nebýval?
Vyšivali krajčíri, starodávni frajeri.
Vyšivali hedvábom, tí vacovskí kušníeri.*

*Čo vršok prejdeš, to iný kraj nájdeš.
Aký kraj, taký kraj.
Aký kraj, tak sa stroj.
Šata robí človeka.
Taká je pribratá (pristrojená) ako páva.
Vyobliekala sa pekne, krásne ako lalia.*

Namiesto záveru

O tom, ako slovenské výšivky ornamentov napríklad na ciferských krojoch očarili nielen cisárovnú, princeznú a šľachticnú bez rozdielu veku, svedčí založenie rakúskeho spolku Isabella (1895-1918). Jeho prostredníctvom sa slovenský vyšívateľský ornament preslávil v Európe i vo svete. Z politických dôvodov ako uhorský, prinajlepšom ako hornouhorský. Môžeme sa o tom dočítať v diele Juraja Bindzára BEZ DÚHY plebejský román.

Úryvok

Jej výsosť arcikňažná Izabela, princezná Parmská, je už niekoľko dní akási nachladnutá a popíja lipový čaj s medom v krajčírskych dielni prešporskej firmy Romanek & Shon. Utrápené vzdychá, a keď nie je nikto na blízku, poťahuje nosom. Celé popoludnie už otravuje, šikanuje, sekíruje, podpichuje a na neprežitie trápi majstrov krajčírov a tri šičky, ktorí obliekajú jej šesť dcér do ciferských krojov.

Slečny a slečinky princeznú sa potom dlho, dlho, dlho, možno i hodiny, vykrúcajú pred zrkadlom, vrtia tými panskými ritkami a opovážlivo vytrfčajú i prsia i prsičky, vytvárajú malebné, oku lahodiace skupinky, či sólovo pózujú, vzájomne sa okrikujú, radia si, vypytujú sa „mamán“, že kedy sa to teda už začne, že ony sú nachystané.

Fotografovanie pre londýnsky módný list Madam, ktoré sa malo začať o piatej popoludní, sa akosi nekoná, vychýrený viedenský fotograf Gerhardt Fousek nehorázne a nemóresne mešká a rozhorčená princezná sa chystá žalovať svojmu cisársko-kráľovskému manželovi, ale platné jej to nakoniec nebude nič.

Dôvod je prostý. Fousek bol v noci zavraždený v Breslau, v hoteli U černého orla. Bude to trvať ešte vyše roka, než sa slovenské čipky rakúskeho štúdia Izabela, známe ako Ungarländische Stickerei, preslávia po Európe, a vzápätí získajú cenu na svetovej výstave v St. Louis.

V Cíferi bude veľká sláva a richtár Hruška dostane od princeznej arcikňažnej Izabely tureckú šabľu a tri najzručnejšie vyšívačky na rozpíchané prsty strieborné náprstky, lebo panstvo s nimi súciti. Vyšívačky Johana Juhášová z Weissgruba, Eržebet Pasztucha z Vrábľov a Mária Liščáková z Banskej Štiavnice dostanú od jej výsosti aj prstienky s modrým kameňom.

(Pressburger Wiederhall, zima 1902)

Obr.13: Arcikňažná Isabella v ciferskom kroji s dcérami Gabriellou a Isabellou.

Obr.14: Slovenské výšivky ako módna novinka vo vyšších kruhoch

Malý výkladový slovníček

ornament –u m. [lat.] 1. plošný alebo plastický ozdobný doplnok v architektúre, keramike, textile a pod. 2. typ. odliatok kreslenej ozdoby, používaný pri sadzbe akcidenčných prác;

ornamentácia –ie ž. [lat.] výzdoba ornamentmi;

ornamentalista –u m. (ornamentalistka –y ž.) [lat.] výtvarný odborník v ornamentike, v ornamentalistike;

ornamentalistika –y ž. [lat.] výtvarná náuka o ornamentálnom umení; ornamentika.

Použitá literatúra

- Bindzár, Juraj: Bez dúhy plebejský román, ORMAN, Bratislava 2011
- Čiasnohová, Gabriela: Podiel materskej školy na príprave detí pre vstup do základnej školy (so zameraním na zručnosti a návyky), FF v Prešove UPJŠ v Košiciach, diplomová práca, 1981, nepublikovaná
- Danglová, Oľga: Dekor – Symbol - Dekoratívna tradícia na Slovensku a európsky kontext, VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2001
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1, VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1995
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2, VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1995
- Ivanová-Šalingová, M. -Maníková, Z.: Slovník cudzích slov A/Z, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1983
- Kostelničáková, Anna: Čaro ornamentu, Štefan Leonard Kostelničák, Matica slovenská, Martin 2008
- Kostelníček, Štefan Leonard: Slovenská ornamentika 1. časť, Vydavateľstvo Slovenskej ornamentiky, Prešov, ČSR, Košická ulica č. 3, nedatované. (Dobová tlač uvádza rok vydania 1927)
- Kostelníček, Štefan Leonard: Slovenská ornamentika 2. časť, Vydavateľstvo a nakladateľstvo „Slovenskej ornamentiky“ Košice, Kníhtlačiareň „Karpatia“ könyvnyomda, Košice, Bercsényi 7
- Kostelníček, Štefan Leonard: Slovenská ornamentika, časť I., Služba slovenskej národnej ornamentálnej výzdoby; Jozef Pavlík, Vydavateľstvo slovenskej ornamentiky Št. L. Kostelníčka – Bratislava, 1943
- Kostelníček, Štefan Leonard: Slovenská ornamentika, časť II. „Služba slovenskej národnej ornamentálnej výzdoby; Štefan Pavlík, Vydavateľstvo slovenskej ornamentiky Št. L. Kostelníčka – Bratislava; Kníhtlačiareň „Bratia Kališ“ Nové Zámky, 1945 – 1948
- Neresnický: Almanach literárneho odboru MO MS v Košiciach, 1928
- Nosáľová, Viera, -Paličková, Jarmila: Naše kroje, Mladé letá, Bratislava 1988
- Prídavok, Anton: Vrásky času, Poézia. Próza. Dráma. Publicistika [Východné Slovensko (článok), Zlatá kniha Slovenska, Jubilejný sborník 1918 – 1928, Bratislava, 1930, s. 403-410.]. Korešpondencia. Bibliografia, Matica slovenská, Martin 2007
- Prochotský, Stanislav (Felberová, Mária, -Fabiánová, Vlasta, -Olejník, Ján): Ľudový odev na Spiši, Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1990
- Sedlák, Imrich: Anton Prídavok, Vrásky času, Poézia. Próza. Dráma. Publicistika, Korešpondencia, Bibliografia, Matica slovenská, Martin 2007
- Slezáková, Daniela: Kolorit slovenského ornamentu (výstava – 14 panelov), Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 2013

„Ťahanovce – fragmenty dejín“ odborný seminár v Kultúrnom stredisku MČ Košice – Sídlisko Ťahanovce 24.november 2013

Na podujatí sa zúčastnili starostovia mestských častí, učitelia, žiaci miestnych škôl a ďalší pozvaní hostia, okrem iných aj otec Roman Matisovský, kaplán farnosti Košice – Sídlisko Ťahanovce. Svojou prítomnosťou podujatie podporili poslanci MČ Košice – Sídlisko Ťahanovce: p. Mária Borovská, Ing. Miloš Ihnát, Ing. Ľubor Boris. Na úvod krátky príhovor k účastníkom mali: starosta MČ Košice – Sídlisko Ťahanovce, Ing. RNDr. Emil Petrvalský, CSc. a starosta MČ Košice – Ťahanovce, Ing. Ján Nigut. V kultúrnom programe vystúpila spevácka skupina pod vedením p. Heleny Kalinovej. Odborná náplň seminára bola zameraná na vybrané dejinné udalosti zviazané s Ťahanovcami a územím dnešnej MČ Košice – Sídlisko Ťahanovce, mestom Košice, stredným Pohornadím a východným Slovenskom. So svojimi príspevkami vystúpili pracovníci Východoslovenského múzea v Košiciach, ale aj iní lektori. S vybranými dejinnými udalosťami, ktoré sa týkajú Ťahanovciac a územia dnešnej MČ Košice – Sídlisko Ťahanovce (1264 - 1984), v podobe prierezového príspevku „Ťahanovce – fragmenty dejín“, vystúpil Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD. S problematikou „Zločinci z Ťahanovciac v kontexte kriminality Košíc v 16. storočí“ vystúpil Mgr. Richard Papáč. „Sťažnosť tkáča Jakuba z Ťahanovciac z roku 1730“ bola témou PaedDr. Uršule Ambrušovej, PhD. Príspevok „Mesto Košice a obec Ťahanovce na prelome rokov 1848-1849. Bitka pri Budimíre 11.12.1848“ mal Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD. „Nálezy mincí z Košíc a blízkeho okolia“ predostrela prítomným Mgr. Zuzana Marcinčinová. Ďalší príspevok „Väzni svedomia, politickí väzni košútovcov v Košiciach. Dobrovoľníci Slovenského národného vojska rokov 1848-1849 v Košiciach a pri Ťahanovciach“ mal Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD. „Drobné sakrálné pamiatky na území Ťahanovciac“ odzneli v podaní PhDr. Klaudie Bugarovej. S príspevkom „Mašina píska ...“ vystúpil Mgr. Anton Medvec. Tému „Štefan Leonard Kostelníček, východoslovenský a Ťahanovský ornament“ podala PhDr. Gabriela Čiasnohová. V závere svojho ostatného príspevku Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD., predostrel verejnosti návrh pamätníka pre dobrovoľníkov Slovenského národného vojska pri Ťahanovciach, ktorý by mal mať podobu trojvršia.

Poďakovanie za zdarný priebeh podujatia patrí PaedDr. Uršuli Ambrušovej, PhD., poslankyni a predsedníčke Komisie komunitného rozvoja, kultúry a športu Mestskej časti Košice – Sídlisko Ťahanovce a Milanovi Soľarovi, členovi Komisie kultúry Mestskej časti Košice – Ťahanovce, moderátorovi podujatia.

Foto 1: V Kultúrnom stredisku MČ Košice – Sídlisko Ťahanovce sa schádzajú účastníci podujatia

Foto 2: Seminár **ŤAHANOVCE** – fragmenty dejín sa môže začať

Foto 3: Starosta MČ Košice – Ťahanovce Ing. Ján Nigut sa prihovoria účastníkom podujatia

Foto 4: „Na košickej turni“ v podaní speváckej skupiny pod vedením p. Heleny Kalinovej

V ROKU 1849
PRECHÁDZALI POPRI TEJTO
ŤAHANOVSKÉJ „KAPEIČKE“
DOBROVOĽNÍCI
SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO VOJSKA
Z NITRIANSKEJ STOLICE
Z TURCA A LIPTOVA
Z ROZHANOVIEC A LASTOMÍRA...
BRÁNILI SLOBODU A PRÁVA
SLOVENSKEHO NÁRODA

V ROKOCH MERUÔSMYCH
1848–1849
V KOŠICIACH PÔSOBILI
POPREDNÍ PREDSTAVITELIA
SLOVÁKOV
JOZEF MILOSLAV HURBAN
– PREDSEDA I. SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY
ĽUDOVÍT VELISLAV ŠTÚR
– PODPREDSEDA I. SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY
JONÁŠ ZÁBORSKÝ
– KŇAZ, PROFESOR, LITERÁT

V ROKU 1849
DOBROVOĽNÍKOV
SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO VOJSKA
V KOŠICIACH
A NA VÝCHODNOM SLOVENSKU
VIEDLI VOJENSKÍ VELITELIA
KPT. BEDŘICH BLOUDEK
KPT. FRANTIŠEK A. ZACH
KPT. KAROL BÓRIK
KPT. JANKO KUČERA
POR. JURAJ LANGSFELD
A ĎALŠÍ

Foto 5: Pamätník Dobrovoľníkom Slovenského národného vojska pri Ťahanovciach by mal mať podobu trojvršia

Dokument:	Ľahanovce – fragmenty dejín, zborník príspevkov z odborného seminára konaného 24.novembra 2013 pri príležitosti 750. výročia prvej písomnej zmienky o obci Ľahanovce a 30. výročia začatia prác na výstavbe sídlička Ľahanovce.
Autori:	Kolektív autorov
Technické spracovanie:	Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD.
Počet strán vrátane príloh:	82
Miesto, rok vydania:	Košice - Sídličko Ľahanovce, (C) 2013, prepracované vydanie (R) 2019